

LATVIJAS REPUBLIKAS

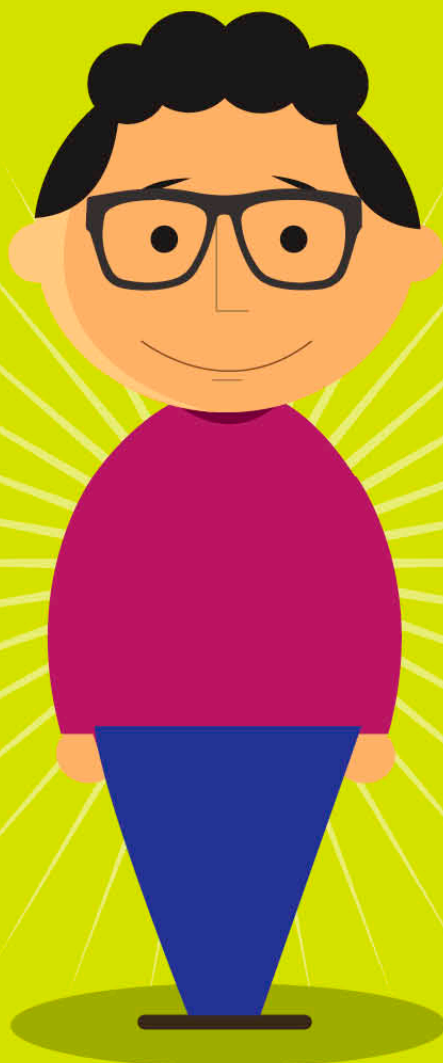
TIESĪBSARGS

*Solidaritāte
un migrācijas plūsmu
pārvaldība*

Eiropas Atgriešanās fonds

VADLĪNIJAS

PIESPIEDU KĀRTĀ IZRAIDĀMO PERSONU UZRAUDZĪBAS
MEHĀNISMA ĪSTENOŠANAI

LATVIJAS REPUBLIKAS
TIESĪBSARGS

Projektu "Piespiedu kārtā izraidāmo personu uzraudzības mehānisma izstrāde"
(identifikācijas Nr. IA/TSB/EAF/2013/3) līdzfinansē Eiropas Savienība

Vadlīnijas

---

piespiedu kārtā izraidāmo personu
uzraudzības mehānisma īstenošanai

Materiāls rediģēts 2021. gadā

SATURS

TEKSTĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI	6
1. IEVADS: VADLĪNIJU MĒRĶIS UN METODIKA.....	7
2. NOVĒROTĀJA UZDEVUMI UN PILNVARAS	10
3. IZRAIDĪŠANAS TIESISKAIS PAMATS	14
4. PERSONU APTAUJA	22
5. AIZTURĒŠANAS / IZMITINĀŠANAS VIETU APSEKOŠANA.....	25
6. PIESPIEDU IZRAIDĪŠANAS PROCESA FAKTISKĀ ĪSTENOŠANA.....	33
7. MAZĀK AIZSARGĀTO PERSONU GRUPAS	48
7.1. CILVĒKU TIRDZNICĪBA	62
8. ZIŅOJUMA SNIEGŠANA.....	67
PIELIKUMI.....	69
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS.....	98
STARPTAUSTISKĀS, REĢIONĀLĀS UN NACIONĀLĀS ORGANIZĀCIJAS UN INSTITŪCIJAS	100

Tekstā lietotie saīsinājumi

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

CPT – Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai

CRC – Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencija

ECPAK – Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija

ES – Eiropas Savienība

ECT – Eiropas Cilvēktiesību tiesa

FRONTEX – Eiropas Aģentūra operatīvās sadarbības vadībai pie Eiropas Savienības dalībvalstu ārējām robežām

UNHCR – Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos

VRS – Valsts robežsardze

1. Ievads: vadlīniju mērķis un metodika

Pieņemot Eiropas Parlamenta un Padomes 2008.gada 16.decembra Direktīvu 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi, dalībvalstīm ir jānodrošina efektīva piespiedu atgriešanas uzraudzības sistēma.

Latvijā saskaņā ar Imigrācijas likuma 50.7 pantu efektīvu piespiedu atgriešanas uzraudzību nodrošina Latvijas Republikas tiesībsargs, kuram šī funkcija tika uzticēta 2011. gada 16. jūnijā, Imigrācijas likumā norādot piespiedu izraidīšanas procesa novērošanā ietilpstošos uzdevumus un tiesības.

Kopš 2013.gada Tiesībsarga birojs un Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija Eiropas Atgriešanās fonda 2013.gada programmas ietvaros ir noslēguši Vienošanas Nr.IA/TSB/EAF/2013/3, kuras mērķis ir izstrādāt efektīvu piespiedu izraidīšanas novērošanas sistēmu Latvijā.

Jānorāda, ka dalībvalstīs nepastāv vienota pieeja piespiedu izraidīšanas novērošanā, tomēr praktiskos piemērus var aizgūt no slēgta tipa iestāžu, spīdzināšanas novēršanas un patvēruma meklētāju izraidīšanas novērošanas ārvalstu prakses.

Pilnvērtīgai piespiedu izraidīšanas procesa novērošanas īstenošanai ir jāaptver visas novērošanas stadijas. Tādējādi novērošanas procesā ietilpst:

- I. Novērošana pirms izraidīšanas: aizturēšanas, izmitināšanas vietas apskate, izraidāmās personas aptauja.
- II. Faktiskās izraidīšanas novērošana: personīgo mantu atdošanas, transportēšanas līdz izceļošanas punktam (lidostai), bagāžas nodošanas un reģistrēšanas novērošana, kā arī dalība piespiedu izraidīšanas procesa faktiskajā īstenošanā un nodošana galamērķī.

III. Izraidīšanas izvērtēšana: ziņojums, rekomendācijas izraidīšanas procesa organizēšanai, ieteikumi normatīvo aktu grozījumiem, novērojumu datubāzes veidošana.

Jebkura novērošanas stadija jau sākotnēji ir jāizstrādā metodoloģiski, taču, lai panāktu maksimālu efektivitāti, ņemot vērā iespējamus trūkumus izveides procesā, jābūt arī sistēmas tālākas pilnveides iespējām. Tādēļ Tiesībsarga birojs kā atbildīgā institūcija ir izstrādājis vadlīnijas efektīvai piespiedu atgriešanas uzraudzības sistēmas izveidei.

Ņemot vērā, ka nākotnē minētās funkcijas izpildē varētu tikt iesaistītas arī nevalstiskās organizācijas, ir izstrādātas speciālas vadlīnijas. Tādējādi ir radīta iespēja līdz šim gūto pieredzi un izstrādāto novērošanas sistēmu piemērot arī tālāk.

Lai izstrādātu vadlīnijas efektīvai piespiedu izraidīšanas novērošanas sistēmas īstenošanai, tika:

- veikta izpēte par piespiedu izraidīšanas novērošanas mehānismu citās Eiropas valstīs, akcentējot atgriešanai pakļauto aizturēto ārzemnieku izmitināšanas vietu apsekošanu un dalību izraidīšanas faktiskajā īstenošanā;
- veikts salīdzinošais pētījums par dažādām Eiropas valstīm un to praksi. Ņemot vērā, ka Eiropas valstīs izraidīšanas novērošanu realizē atšķirīgas institūcijas un Eiropas Komisijas veiktā pētījuma par izraidīšanas novērošanu (monitoringu) rezultāti nedod detalizētāku ieskatu izraidīšanas stadijās, projekta ietvaros bija svarīgi iepazīt citu valstu praksi un izvēlēties Latvijas apstākļiem piemērotāko pieeju piespiedu izraidīšanas procedūras novērošanai;
- īstenoti pieredzes apmaiņas braucieni un tikšanās, lai iepazītu un izpētītu novērošanas mehānismu, it īpaši ārzemnieku aizturēšanas vietu apsekošanu, faktiskās izraidīšanas novērošanu, cilvēktirdzniecības upuru atpazīšanas procedūru pilnveidošanu izraidīšanas procedūrā un

nepilngadīgo bērnu bez vecāku pavadības tiesību aizsardzību izraidīšanas procedūrā, darbību praksē. Tikšanās reizēs un pieredzes apmaiņas braucienos tika pieaicināti Valsts robežsardzes (turpmāk - VRS) un nevalstisko organizāciju pārstāvji, lai tiem rastu iespēju iesaistīties efektīvas piespiedu izraidīšanas novērošanas sistēmas izveidē un praksē iepazīt citu valstu pieredzi, pēc tam savas kompetences ietvaros sniedzot rekomendācijas aptaujas anketu un rokasgrāmatas/vadlīniju izstrādē;

- apmeklētas atgriešanai pakļauto ārzemnieku izmitināšanas vietas robežkontroles punktos un VRS struktūrvienībās;
- nodrošināta projekta ekspertu - novērotāju statusā - dalība deviņās piespiedu izraidīšanas procesa faktiskajās īstenošanās, novērojot visus izraidīšanas posmus;
- turpinātas atgriešanai pakļauto aizturēto ārzemnieku aptaujas. Aptaujas notika izraidāmo personu atrašanās vietās (VRS struktūrvienībās, izmitināšanas centros u.c.), izmantojot iepriekšējā projekta laikā izstrādātās anketas;
- apkopoti izraidāmo ārzemnieku aizturēšanas vietu apsekošanas rezultāti (iekšējās izmeklēšanas process, uzturēšanās vietu stāvoklis, pakalpojumu pieejamība, ēdināšana, sazināšanās iespējas ar ģimeni u.c.) un informācija, kas iegūta, piedaloties faktiskajās izraidīšanās;
- izveidotas un papildinātas izraidāmā ārzemnieka aptaujas anketa, aizturēto ārzemnieku izmitināšanas vietu apsekošanas anketa un piespiedu izraidīšanas faktiskās īstenošanas anketa;
- sagatavots ziņojums attiecīgajām valsts pārvaldes iestādēm ar pētījuma secinājumiem un ieteikumiem piespiedu izraidīšanas mehānisma pilnveidei.

Šīs vadlīnijas ir paredzētas piespiedu izraidīšanas procedūras novērošanas procesā iesaistītajām personām, kā arī tās varēs izmantot gan valsts iestādes, gan nevalstiskās organizācijas.

2. Novērotāja uzdevumi un pilnvaras

Kas veic novērošanu?

Eiropas valstīs piespiedu izraidīšanas novērošanas funkcija ir deleģēta dažādām institūcijām. Atšķiras arī atgriešanas posmi, kurus novēro šīs institūcijas. Kā jau iepriekš minēts, Latvijā ārzemnieku piespiedu izraidīšanas novērošanas funkciju saskaņā ar Imigrācijas likumu deleģē Latvijas Republikas tiesībsargam, kurš šo procesu var novērot jebkurā stadijā un vietā.

Ārzemnieku piespiedu izraidīšanas novērošanas procesā ir būtiski ievērot un nodrošināt divus principus:

Pirmkārt. Iestādes neatkarība

Svarīgi, lai novērošanu veicošā institūcija ir neatkarīga no aizturēšanu un izraidīšanu realizējošās iestādes. Turklāt – novērotājam jābūt nepieciešamām tiesībām un pilnvarām, tostarp apmeklēt slēgta tipa iestādes, iepazīties ar personas lietas materiāliem, sazināties ar pašu personu, kā arī iegūt nepieciešamo informāciju no Valsts robežsardzes un citām institūcijām.

Otrkārt. Novērotāja profesionalitāte

Veicot novērošanu, novērotājs daudz var uzzināt, tieši komunicējot ar iestādes darbiniekiem un izraidāmajiem ārzemniekiem. Līdz ar to būtiska loma ir novērotāja profesionalitātei, kā arī savaldības spējām. Novērotājam, komunicējot ar izraidāmo ārzemnieku, ir jāņem vērā konkrētās personas psihoemocionālais stāvoklis.

Izraidāmajam ārzemniekam piespiedu izraidīšanas process var radīt uztraukumu un pārdzīvojumus, veicinot lielu stresu, bet tas var izraisīt šīs personas neprognozējamu rīcību un veselības problēmas.

visdrīzāk notiks ar tulka starpniecību. Līdz ar to novērotājam ir jāpievērš pienācīga uzmanība arī uzdodamo jautājumu formulējumam un ārzemnieka sniegtajām atbildēm.

Ja izraidāmais ārzemnieks sniedz informāciju par nepamatotu vai prettiesisku savu tiesību aizskārums, novērotājam iespēju robežās tā ir jāpārbauda. Šāda novērotāja rīcība vairo uzticību, arī sniedzot rekomendācijas atbildīgajām iestādēm.

Kas ir monitorings?

Monitorings¹ ir novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas darbību kopums, kas tiek periodiski veikts, ievērojot vienu un to pašu metodiku. Monitoringa mērķis ir periodiska piespiedu kārtā atgriežamo ārzemnieku tiesību ievērošanas/aizsardzības mehānisma pārbaude. Konstatējot trūkumus, monitoringa veicējam ir pienākums sniegt ieteikumus izraidīšanas procesa pilnveidošanai, kā arī informēt atbildīgo iestāžu vadību, ja tiek konstatēta amatpersonu prettiesiska rīcība.

Monitorings, veicot regulāru slēgta tipa iestāžu apmeklējumu, arī bez iepriekšēja brīdinājuma, ir viens no efektīvākajiem spīdzināšanas un necilvēcīgas izturēšanās novēršanas veidiem.

Jāņem vērā, ka slēgta tipa iestādēs ievietotās personas atrodas viegli ievainojamā stāvoklī. Monitoringa uzdevums ir nodrošināt cieņpilnu attieksmi pret personām, kuru brīvība ir ierobežota.

Piespiedu izraidīšanas procesa novērošanas gaitā novēro gan visas iestādes, kurās aizturētais ārzemnieks tiek ievietots, gan arī procesuālo tiesību nodrošināšanu minētās personas aizturēšanas laikā.

---

¹ Monitorings - Imigrācijas likumā lietots termins „novērošana”, bet Eiropas Parlamenta un Padomes 2008.gada 16.decembra Direktīvā 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi – „uzraudzība”.

Monitorings ir svarīgs pasākumu kopums, kurā būtiska loma ir pašam novērotājam, kā arī izskatāmajam jautājumam, piemēram, apstākļi iestādē, procesuālās garantijas, piespiedu izraidīšanas faktiskā īstenošana.

Mērķis

Aptaujājot izraidāmos ārzemniekus, apsekojot viņu aizturēšanas vietas un piedaloties piespiedu izraidīšanas faktiskajā īstenošanā novērotāja statusā, kā arī pārbaudot un izvērtējot saņemto informāciju, **sniegt novērtējumu** par izraidāmā ārzemnieka cilvēktiesību ievērošanu.

Novērotāja pilnvaras

Novērotājam ir tiesības:

- 1) iegūt no attiecīgas valsts iestādes, kas ir iesaistīta ārzemnieku piespiedu izraidīšanas procesā, informāciju par ārzemnieka atgriešanās procesa organizēšanu un veiktajiem pasākumiem;
- 2) pieaicināt speciālistus (piemēram, juristus, ārstniecības personas, tulkus) piespiedu izraidīšanai pakļautajam ārzemniekam nepieciešamo konsultāciju sniegšanai;
- 3) organizēt palīdzību sadzīves apstākļu uzlabošanai, garīdznieka aprūpi, kā arī cita atbalsta sniegšanu.

Novērotāja pienākumi

Tiesībsarga birojam kā atbildīgajai institūcijai ir jāpanāk efektīva piespiedu izraidīšanas procesa novērošanas mehānisma nodrošināšana, lai nepieciešamības gadījumā minētās funkcijas izpildē varētu iesaistīt, piemēram, nevalstiskās organizācijas.

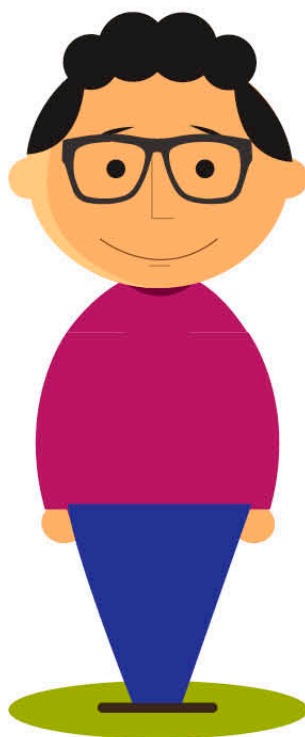
Piespiedu izraidīšanas procesa novērošanā un attiecīgi galvenajos novērotāja pienākumos ietilpst:

- izraidāmo ārzemnieku iztaujāšana;
- piespiedu izraidīšanai pakļauto aizturēto ārzemnieku apmeklēšana izmitināšanas vietā, lai novērtētu izmitināšanas un uzturēšanas

apstākļus, arī medicīniskās palīdzības nodrošināšanu un citu vajadzību apmierināšanu;

- dalība piespiedu izraidīšanas procesa faktiskajā īstenošanā, tai skaitā aizturēšanas brīdī izņemto aizturētās personas personīgo mantu atdošanas, transportēšanas no aizturēto personu izmitināšanas centra līdz izceļošanas punktam, bagāžas nodošanas un reģistrēšanas novērošana.

Novērotājs, apsekojot piespiedu izraidīšanai pakļauto aizturēto ārzemnieku izmitināšanas vietas VRS struktūrvienībās un citviet, aptaujājot izraidāmos ārzemniekus un novērojot izraidīšanas procesa faktisko īstenošanu, novēro, kā tiek ievērotas ārvalstnieka cilvēktiesības no aizturēšanas brīža, piespiedu izraidīšanas laikā līdz nodošanai izcelsmes/mītnes valsts amatpersonām.

3. Izraidīšanas tiesiskais pamats

Galvenais tiesiskais pamats piespiedu izraidīšanas procesa novērošanas veikšanai ir **Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/115/EK** (turpmāk – Direktīva) par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi.

Dalībvalstis var pieņemt lēmumu nepiemērot šo direktīvu attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgajiem:

1. uz kuriem attiecas ieceļošanas atteikums saskaņā ar Šengenas Robežu kodeksa 13.pantu vai kurus kompetentās iestādes ir aizturējušas vai notvērušas saistībā ar nelikumīgu dalībvalsts ārējās (zemes, jūras vai gaisa) robežas šķērsošanu un kuri vēlāk nav ieguvuši atļauju vai tiesības palikt attiecīgajā dalībvalstī;
2. kuri saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pakļauti atpakaļnosūtīšanas procedūrai krimināltiesisku sankciju dēļ vai to rezultātā vai kuriem piemēro izdošanas procedūras.

Personas uzturēšanās valstī nav likumīga, un valsts jāpamet labprātīgi vai to var izraidīt, ja:

- a) pieņemts lēmums, ar kuru atteikts piešķirt bēgļa, patvēruma meklētāja vai alternatīvo statusu un ārzemniekam nav cita likumīga pamata uzturēties Latvijas Republikā;
- b) pieļauti Imigrācijas likuma pārkāpumi (nav vai ir beigusies vīza/uzturēšanās atļauja, nelikumīga robežas šķērsošana utt.);
- c) persona neizceļoja pēc lēmumā par uzturēšanās atļaujas anulēšanu noteiktā termiņa vai vīza anulēta vai pārtraukta;
- d) tiesa nolēmusi piemērot papildsodu – izraidīšanu no valsts (Krimināllikuma 43.pants).

Latvija, pārņemot Direktīvas nosacījumus, izmantoja rīcības brīvību, ka Direktīvas nosacījumi neattiecas uz gadījumiem, kad ārzemnieku izraida, pamatojoties uz tiesas spriedumā noteikto papildsodu - izraidīšana no Latvijas Republikas. Ja valsts izraida ārzemnieku, pamatojoties uz tiesas spriedumu, ieceļošanas aizliegums var būt noteikts līdz 10 gadiem.

Gadījumos, ja pastāv izvairīšanās no izraidīšanas, tās traucēšanas vai bēgšanas iespējamība, tad attiecībā uz ārzemnieku var pieņemt lēmumu par piespiedu izraidīšanu. Ja nav konstatējams kāds no iepriekš minētajiem trim nosacījumiem, var pieņemt izbraukšanas rīkojumu. Izbraukšanas rīkojumu un lēmumu par piespiedu izraidīšanu nepieņem, ja: a) ārzemniekam ir derīga citas Eiropas Savienības dalībvalsts uzturēšanās atļauja vai cits dokuments, kas dod viņam tiesības tur uzturēties, un ārzemnieks nekavējoties dodas uz attiecīgās Eiropas Savienības dalībvalsts teritoriju; b) ārzemnieku uzņem atpakaļ cita Eiropas Savienības dalībvalsts saskaņā ar starptautiska līguma nosacījumiem, kas Latvijas Republikai kļuvuši saistoši laikā līdz 2009.gada 13.janvārim; c) PMLP priekšnieks vai viņa pilnvarota amatpersona humānu apsvērumu dēļ pieņem lēmumu atļaut ārzemniekam noteiktu laiku, bet ne ilgāk kā gadu uzturēties Latvijā; d) pierobežā konstatēto ārzemnieku, kurš nelikumīgi šķērsojis ārējo robežu un attiecībā uz kuru nav pastāvējuši apstākļi, kas ļāva viņam uzturēties Latvijā, uzņem atpakaļ trešā valsts saskaņā ar Latvijas Republikas noslēgto līgumu vai vienošanos nosacījumiem; e) atbilstoši starptautiskajai sadarbībai krimināltiesiskajā jomā ārzemnieks ir pakļauts atpakaļnosūtīšanas vai izdošanas procesam; f) ārzemniekam ar tiesas spriedumu ir piespriests papildsods — izraidīšana no Latvijas Republikas².

Lēmums par piespiedu izraidīšanu

Ja ārzemnieka uzturēšanās Latvijā ir nelikumīga, atbildīgā iestāde (VRS vai Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde), pastāvot iepriekš minētajiem apstākļiem, pieņem lēmumu par piespiedu izraidīšanu.

---

² Imigrācijas likuma 42.pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68522>

Lēmumā par piespiedu izraidīšanu var neietvert lēmumu par iekļaušanu ārzemnieku sarakstā, kuriem ieceļošana Latvijas Republikā aizliegta, un lēmumu par ieceļošanas aizliegumu Šengenas teritorijā, ja izraidāmais ir nepilngadīgs.

Iestāde iepazīstina ārzemnieku ar pieņemto lēmumu tam saprotamā valodā (ja nepieciešams, izmanto tulku), vienlaikus informējot par:

- tiesībām uz juridisko palīdzību,
- tiesībām iesniegt prasību pret darba devēju, ja ārzemnieks bijis nelikumīgi nodarbināts Latvijā, un panākt, lai tiek izpildīts spriedums par darba samaksu, kā arī par prasības iesniegšanas un atalgojuma atgūšanas procedūru un iespēju pieprasīt termiņuzturēšanās atļauju.³

Par pieņemto lēmumu iestāde nekavējoties informē tiesībsargu. Lēmumus ir iespēja apstrīdēt padotības kārtībā augstākā iestādē septiņu dienu laikā pēc tam, kad tie stājušies spēkā. Augstākas iestādes lēmumu un tajā ietvertos lēmumus var pārsūdzēt Administratīvajā rajona tiesā septiņu dienu laikā no tā spēkā stāšanās dienas. Savukārt Administratīvās rajona tiesas spriedumu var pārsūdzēt, iesniedzot kasācijas sūdzību Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentam.⁴

Jāuzsver, ka pieteikuma iesniegšana tiesā automātiski neaptur minētā lēmuma darbību. Turpretim valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības pieprasījums aptur lēmuma pārsūdzēšanas termiņu līdz dienai, kad ārzemniekam ir sniegta pirmā juridiskā konsultācija vai ir pieņemts lēmums par atteikumu piešķirt valsts nodrošināto juridisko palīdzību.

Lēmumu par citas Eiropas Savienības (turpmāk tekstā – ES) dalībvalsts lēmuma par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu atzīšanu ārzemniekam ir tiesības pārsūdzēt, iesniedzot pieteikumu tiesā. Pieteikuma iesniegšana tiesā neaptur lēmuma darbību.

³ Imigrācijas likuma 48.pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68522>

⁴ Imigrācijas likuma 50. un 50.¹pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68522>

Lēmumu par piespiedu izraidīšanu var atcelt, ja:

- ārzemnieks, attiecībā uz kuru pieņemts lēmums, pieteicies brīvprātīgas atgriešanās programmai un attiecīgā starptautiskā organizācija, biedrība vai nodibinājums par to informējis lēmuma izdevēja iestādi (minēto nepiemēro, ja ārzemnieks apdraud valsts drošību, sabiedrisko kārtību vai drošību vai jau iepriekš izmantojis atgriešanās programmu);
- ir mainījušies apstākļi, kas bija par pamatu attiecīga lēmuma izdošanai;
- humānu apsvērumu dēļ.

Ieceļošanas aizliegums

Pieņemot Atgriešanas lēmumu, tam pievieno ieceļošanas aizliegumu, ja nav noteikts brīvprātīgas izceļošanas laika posms vai nav ievērota atgriešanās pienākuma izpilde. Atgriešanas lēmumu var papildināt ar ieceļošanas aizliegumu arī citos gadījumos.

Ieceļošanas aizlieguma ilgumu nosaka, pienācīgi ņemot vērā katra konkrēta gadījuma visus attiecīgos apstākļus, un tas principā nepārsniedz piecus gadus. Tomēr tas var pārsniegt arī piecus gadus, ja trešās valsts valstspiederīgais rada nopietnus draudus sabiedriskajai kārtībai, sabiedrības drošībai vai valsts drošībai.

Atsevišķos gadījumos dalībvalstis var atturēties izdot, atsaukt vai pārtraukt ieceļošanas aizliegumu humānu apsvērumu dēļ. Tāpat atsevišķos gadījumos vai konkrētām kategorijām dalībvalstis var atsaukt vai apturēt ieceļošanas aizliegumu citu iemeslu dēļ.

Aizsardzība izraidīšanas gadījumā jeb neatgriešanas princips

Saskaņā ar starptautiskajām tiesībām un valsts uzņemtajām saistībām katrai valstij ir tiesības veikt kontroli pār ārzemnieku ieceļošanu, uzturēšanos un izraidīšanu tās teritorijā. Viens no starptautisko paražu tiesību principiem ir neatgriešanas princips (*principle of non – refoulement*), kas sākotnēji tika ietverts 1933.gada Konvencijā par starptautisko bēgļu statusu, bet vēlāk tika īpaši nostiprināts 1984.gada Konvencijā pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (turpmāk tekstā – ECPAK) nav skaidri noteikts neatgriešanas princips. Tomēr šis princips izriet no Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk tekstā – ECT) prakses, izskatot lietas saistībā ar ECPAK 1.pantu, no kura izriet netiešs valsts pienākums aizsargāt ārzemniekus pret izraidīšanu, kuru tiesības galamērķa valstī varētu tikt pārkāptas. Arī cilvēku tirdzniecības draudi var būt par iemeslu, lai persona netiktu izraidīta.

Neatgriešanas princips valstīm rada pienākumu atpazīt, nodrošināt un aizsargāt tās jurisdikcijā esošo visu personu tiesības un brīvības.⁵ Šis pienākums valstij rada saistības neizraidīt ārzemnieku no savas teritorijas, ja ir nopietns pamats uzskatīt, ka personai pastāv reāls apdraudējums neatgriezeniskam kaitējumam⁶, piemēram, apdraudējums personas dzīvībai un brīvībai, tai skaitā rases, reliģijas, tautības vai piederības pie kādas īpašas sociālās grupas vai viņa politisko uzskatu dēļ, valstī, uz kuru paredzēts izdarīt atgriešanu, vai uz valsti, kura, iespējams, personu nodos tālāk trešajai valstij, kurā konkrētā persona ir apdraudēta.⁷ Personas dzimums un seksuālā orientācija attiecībā uz dažām valstīm var būt pietiekams pamats, lai ārzemnieku neizraidītu.⁸

⁵ Piemēram: ECT 1989.gada 7.jūlija spriedums lietā Nr.14038/88 *Soering v. the United Kingdom*, 87.p.; 1996.gada 15.novembra spriedums lietā Nr.22414/93 *Chahal v. the United Kingdom*, 79.p.; 2008.gada 28.februāra spriedums lietā Nr.37201/06 *Saadi v. Italy*.

⁶ Piemēram: ECT 1989.gada 7.jūlija spriedums lietā Nr.14038/88 *Soering v. the United Kingdom*, 85.-91.p. (nāvēssoda risks); 1991.gada 20.marta spriedums lietā Nr.15576/89 *Cuz Varas and Others v. Sweden*, 69.p. (spīdzināšanas draudi); 1996.gada 15.novembra spriedums lietā Nr.22414/93 *Chahal v. the United Kingdom*, 74.p. (apiešanās risks, kas ir pretējs ECPAK 3.pantam); 2008.gada 11.decembra spriedums lietā Nr.42502/06 *Muminov v. Russia*, 130.p. (taisnīgas tiesas liegums); 2006.gada 28.februāra lēmums lietā Nr.27034/05 *Z and T v. the United Kingdom* (reliģijas brīvības liegums).

⁷ Piemēram: ECT 2005.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.13284/04 *Bader and Kanbor v. Sweden*, 48.p.; 2010.gada 20.jūlija spriedums lietā Nr.23505/09 *N. v. Sweden*, 55. un 62. p.;

Neatgriešanas princips būtībā nozīmē to, ka valstij ir jāatturas no ārzemnieka atgriešanas uz vietu, kurā pastāv reāls izraidāmās personas pamattiesību pārkāpuma risks.

Apdraudējuma novērtēšanā atbildība gulstas uz valsti, kura vēlas personu izraidīt, lai izskaidrotu/pamatotu, kādēļ konkrētā gadījumā ārzemniekam netika piemērots neatgriešanas princips.⁹ Apdraudējuma novērtējums jāveic, pamatojoties uz informāciju, kurai valstī bija vai vajadzēja būt pieejamai personas izraidīšanas laikā. Visi būtiskie apstākļi un faktori, kas saistīti ar ārzemnieka personīgo situāciju vai vispārējo vardarbības līmeni valstī, uz kuru personu izraida, vai valsti, uz kuru tā varētu tikt nodota tālāk, jāņem vērā, izvērtējot reālā apdraudējuma pastāvēšanu.¹⁰ Līdz ar to, pirms pieņemt lēmumu par izraidīšanu ārzemnieka apdraudējuma gadījumā, valsts kompetentai iestādei ir jāsaņem vispusīga informācija no citām iestādēm, kā arī nepieciešamības gadījumā pat jālūdz sniegt informāciju citiem uzticamiem avotiem, piemēram, starptautiskajām organizācijām, nevalstiskajām organizācijām utt.¹¹

Turklāt, izvērtējot neatgriešanas principa piemērošanu, jāņem vērā arī tas, ka pamattiesību pārkāpuma apdraudējumu rada apstākļi, ja konkrētā valsts nav ratificējusi vai parakstījusi starptautiskos cilvēktiesību dokumentus, galamērķa valstī ir plaša izraidīšanas publicitāte vai nāvēssoda izmantošana praksē.¹²

Ārzemnieku neizraida, ja izraidīšana personai rada patiesu un personisku apdraudējumu. Tas nozīmē, ka izraidīšanas sekām jābūt paredzamām un

---

2010.gada 2.marta spriedums lietā Nr.61498/08 *Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*, 118. un 120.p.; 2012.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.8139/09 *Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*, 285.p.; 2003.gada 14.oktobra lēmums lietā Nr.17837/03 *Tomic v. the United Kingdom*; 2006.gada 28.februāra lēmums lietā Nr.27034/05 *Z and T v. the United Kingdom*.

⁸ Piemēram, ECT 2010.gada 20.jūlijā a spriedums lietā Nr.23505/09 *N. v. Sweden*, 55. p.

⁹ Piemēram: ECT 2008.gada 17.jūlija spriedums lietā Nr.25904/07 *Na, v. the United Kingdom*, 110.-111.p.

¹⁰ ECT 2013.gada 5.februāra spriedums lietā Nr.30225/11 *Bakoyev v. Russia*.

¹¹ Piemēram: ECT 1996.gada 15.novembra spriedums lietā Nr.22414/93 *Chahal v. the United Kingdom*, 99.-100.p.; 2005.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.2345/02 *Said v. the Netherlands*, 54.p.

¹² Piemēram: ECT 2008.gada 17.jūlija spriedums lietā Nr.25904/07 *Na. v. the United Kingdom*, 130.p.; 1991.gada 20.marta spriedums lietā Nr.15576/89 *Cuz Varas and Others v. Sweden*, 76.p.; 2007.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.1948/04 *Salah Sheekh v. the Netherlands*, 136.p.

apdraudējums ir attiecināms uz ārzemnieku, kurš pieprasa aizsardzību. Tādēļ ir jāpārbauda ārzemnieka izraidīšanas paredzamās sekas galamērķa valstī, ņemot vērā vispārējo situāciju tajā un indivīda personīgos apstākļus.¹³

Viena no personiskā apdraudējuma prasībām ir tāda, ka ārzemnieks, kurš ir pakļauts izraidīšanai, var norādīt – viņa pamattiesības un brīvības tiks tieši pārkāptas galamērķa valstī. Tomēr jāņem vērā arī tas, ka apdraudējums var būt personisks pat tad, ja persona nav personīgi (tieši) apdraudēta, bet tikai pieder pie grupas vai ir līdzīgā situācijā ar personām, kuru tiesības tiek pārkāptas galamērķa valstī. Līdz ar to ārzemniekam, kurš ir pakļauts izraidīšanai, ir jānorāda uz faktiem, kas liecina – tā ir vispārēja vai izplatīta prakse galamērķa valstī, un viņš ir jāidentificē kā šīs kategorijas subjekts, attiecībā pret kuru tiek īstenoti pārkāpumi.¹⁴

Apdraudējumu ārzemniekam var radīt identificēta persona, neidentificēta persona vai sabiedrība, tai skaitā ģimenes locekļi vai bruņoti grupējumi. Ārzemnieks nedrīkst tikt pakļauts izraidīšanai uz viņa izcelsmes valsti vai citu valsti arī tad, ja valsts, uz kuru personu izraida, nespēj vai nevēlas viņu aizsargāt no šāda riska.¹⁵

Izraidot personu, ir svarīgi pievērst uzmanību ne tikai Latvijas normatīvajā regulējumā noteiktajām personas materiālajām, bet arī procesuālajām tiesību normām, piemēram, tiesībām uz likumīgu lēmumu par izraidīšanu, tiesībām apstrīdēt un pārsūdzēt pieņemto lēmumu par izraidīšanu, tiesībām uz juridisko palīdzību utt.

¹³Piemēram: ECT 2008.gada 28.februāra spriedums lietā Nr.37201/06 *Saadi v. Italy*, 130.p.; 2008.gada 17.jūlija spriedums lietā Nr.25904/07 *Na, v. the United Kingdom*, 109. un 113.p.

¹⁴Piemēram: ECT 2011.gada 21.janvāra spriedums lietā Nr.30696/09 *M.S.S. v. Belgium and Greece*, 296.-297.p.; 2007.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.1948/04 *Salah Sheekh v. the Netherlands*, 148.p.; 2008.gada 17.jūlija spriedums lietā Nr.25904/07 *Na, v. the United Kingdom*, 113.-117.p.; 2010.gada 8.jūlija spriedums lietā Nr.14049/08 *Abdulazhon Isakov v. Russia*, 109.-111.p.; 2010.gada 8.jūlija spriedums lietā Nr.1248/09 *Yuldashev v. Russia*, 83.-85.p.; 2010.gada 17.jūnija spriedums lietā Nr.26876/08 *Kolesnik v. Russia*, 72.-73.p.

¹⁵Piemēram, ECT 1997.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.24573/94 *H.L.R. v. France*, 40.p.

Kolektīvā izraidīšana

Kolektīva izraidīšana ir aizliegta. Kolektīvā izraidīšana ir jebkāda veida piespiešana ārzemniekus kā grupu atstāt valsti, izņemot situācijas, kad šāds lēmums ir pieņemts, pamatojoties uz saprātīgu un objektīvu katra grupas ārzemnieka individuālās lietas pārbaudi. Absolūts kolektīvās izraidīšanas aizliegums izriet no starptautiskajām paražu tiesībām. Kolektīvās izraidīšanas aizliegums ir arī nostiprināts ECPAK 4.Protokola 4.pantā un vadlīnijās „Divdesmit pamatnostādnes piespiedu atgriešanai”.

Valsts neatgriešanas pienākums ietver to, ka, pirmkārt, ārzemnieks ir jāinformē par viņa tiesībām saņemt starptautisku aizsardzību, un, otrkārt, valstij ir jānodrošina individuāla, taisnīga un efektīva procedūra ārzemnieka statusa noteikšanai un novērtēšanai. Līdz ar to valsts neatgriešanas pienākums prasa individuālu apdraudējuma izvērtējumu, kas iespējams vien tad, ja ārzemniekam ir pieeja taisnīgai un efektīvai procedūrai, kuras ietvaros personas lieta tiek izskatīta individuāli.¹⁶Šie divi aspekti ir tik cieši saistīti kā vienas monētas divas puses.

Izraidīšanas atlikšana

Valstis atliek izraidīšanu, ja ar izraidīšanu tiktu pārkāpts neizdošanas princips. Izraidīšanas izpildi var atlikt uz atbilstošu laika posmu, ņemot vērā konkrēta gadījuma īpašos apstākļus. Īpaši tiek ņemts vērā personas fiziskais stāvoklis vai garīgās spējas, kā arī tehniskie iemesli, piemēram, transporta trūkums vai izraidīšanas neiespējamība personu apliecinošu dokumentu trūkuma dēļ. Tāpat iemesls, lai personas izraidīšana tiktu atlikta, ir apstākļi, ka persona varētu būt cilvēku tirdzniecības upuris.

---

¹⁶ ECY 2002. gada 5. februāra spriedums lietā Nr.51564/99 *Čonka v. Belgium*, 59. un 63.p.; 2007.gada 20. septembra spriedums lietā Nr. 45223/05 *Sultani v. France*, 81.p.

4. Personu aptauja

Personu aptauja ir svarīga izraidīšanas procesa sastāvdaļa, lai noskaidrotu personas informētību par procesu, kurā tā atrodas, un cilvēktiesību ievērošanu/neievērošanu pirms izraidīšanas un otrreizējās aptaujas gadījumā - arī izraidīšanas gaitā. Veicot aptauju, novērotājs klātienē tieši no personas iegūst detalizētu informāciju par visām ar viņu veiktajām darbībām.

Aptaujā ir ietverts plašs jautājumu loks: sākot ar vispārēju informāciju un beidzot ar informāciju par sniegtajiem pakalpojumiem, attieksmi, aizturēšanas vietu un personālu.

Aptaujā piedalās viens vai divi novērotāji, lai pēc iespējas objektīvāk novērtētu situāciju kopumā. Aptaujas veidlapu aizpilda novērotājs. Nepieciešamības gadījumā aptaujā var pieaicināt tulku vai citu speciālistu.

Lai noskaidrotu pēc iespējas patiesākas atbildes, subjektīvajos jautājumos var uzdot kontroljautājumus vai papildjautājumus, lai pārliecinoties, vai personas atbildes ir patiesas un viņa ir izpratusi jautājumu pareizi, piemēram, tulkoto lēmumu. Piespiedu kārtā izraidāmās personas aptauja sastāv no vairākām jautājumu sadaļām. Tajās aptverti šādi jautājumu bloki:

- izraidāmā tiesības,
- izraidīšanas nepieļaujamība,
- uzturēšanās apstākļi,
- ģimenes un privātā dzīve.
- jautājumi cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanai.

Papildu jautājumi tiek uzdoti mazāk aizsargāto personu grupām - ģimenēm ar bērniem, grūtniecēm vai mātēm ar jaundzimušajiem, personām ar īpašām vajadzībām, personām ar garīga rakstura traucējumiem.

Novērotājs izraidāmās personas aptaujā var iegūt informāciju, kas norāda uz iespējamo personas pamattiesību pārkāpumu. Šāda veida informācija novērotājam iespēju robežās ir jāpārbauda ar informāciju vēl no citiem avotiem.

Aptaujas raksturojums

Izraidāmā ārzemnieka aptaujas galvenokārt tiek veiktas īsi pirms izraidīšanas faktiskās īstenošanas. Aptaujas laikā novērotāji vieni paši (vai nepieciešamības gadījumā - tulka/speciālista klātbūtnē) tiek ar izraidāmo personu, mutiski tai uzdodot iepriekš sagatavotus jautājumus, kas attiecas uz personas informētību un izpratni par izraidīšanas procesu, uzturēšanās apstākļiem aizturēšanas vietā, iespējamām konflikta situācijām aizturēšanas vietā un apstākļiem, kuru dēļ izraidīšana nebūtu pieļaujama.

Novērotāju skaits aptaujās parasti ir viens vai divi, lai pēc iespējas objektīvāk novērtētu situāciju kopumā. Nav vēlama aptaujas atlikšana uz brīdi īsi pirms pašas izlidošanas/izbraukšanas, jo tas var izraisīt stresu izraidāmajai personai un atsevišķos gadījumos traucēt Valsts robežsardzes konvojam veiksmīgai izraidīšanas realizēšanai.

Jāpiebilst, ka aptaujas ietvaros tiek uzklauts personas viedoklis un sūdzības gan par jautājumiem, kurus iespējams objektīvi noskaidrot, gan jautājumiem, kas ietver ārzemnieka subjektīvo vērtējumu un novērotājam nav objektīvi pārbaudāmi.

Objektīvi pārbaudāmie jautājumi ir, piemēram, uzturēšanās apstākļi aizturēšanas vietā, tai skaitā medicīniskās aprūpes pieejamība, iespējamās konflikta situācijas aizturēšanas vietā un apstākļi, kuru dēļ izraidīšana varētu nebūt pieļaujama u.c.

Subjektīvi novērtējamie jautājumi, kuru pārbaude nav iespējama, ir, piemēram, tulkojuma kvalitāte, personas izpratne par izraidīšanas procesu, lēmumu pārsūdzības iespējas, pieeja juridiskajai palīdzībai u.c.

Rīcība, konstatējot pārkāpumu

Objektīvi pārbaudāmie jautājumi, par kuriem saņemtas sūdzības, ir nekavējoties jāpārbauda – uz vietas jautājot VRS vai pieprasot

informāciju/piekļuvi lietai utt. Ja tiek konstatēta problēma, par to nekavējoties jāziņo Valsts robežsardzei.

Arī par jautājumiem, kurus nav iespējams objektīvi pārbaudīt, ir jāvērs Valsts robežsardzes uzmanība uz saņemto informāciju, ja tā satur problemātiskus aspektus.

Jebkurā gadījumā visi jautājumi un konstatētie apstākļi ir jāapkopo ziņojumā (plašāk skat. sadaļu – Ziņojuma sniegšana).

5. Aizturēšanas/izmitināšanas vietu apsekošana

Apstākļi slēgta tipa iestādēs un transporlīdzekļos aizturēto ārvalstnieku pārvietošanai ir vērtējami Latvijas Republikas Satversmes 95.panta un ECPAK 3.panta kontekstā, kas paredz necilvēcīgas izturēšanās un spīdzināšanas aizliegumu. Uz valsts robežas aizturētai personai ir izšķiramas procesuālās garantijas (tiesības informēt par aizturēšanas faktu trešo personu, tiesības sazināties ar aizstāvi un ārstu, kā arī saņemt nepieciešamo informāciju viņam saprotamā valodā) un noteiktas prasības sadzīves apstākļiem slēgta tipa telpās.

Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (turpmāk tekstā CPT) ir izstrādājusi virkni prasību un normu slēgta tipa iestādēm, tajā skaitā arī aizturēšanas vietām, kurās uzturas piespiedu kārtā izraidāmās personas, kā arī aptākļiem transportlīdzekļos, kādos pieļaujama aizturēto pārvadāšanai.

CPT ir dibināta saskaņā ar 1987.gadā pieņemto Eiropas Padomes tāda paša nosaukuma konvenciju. Minētās komitejas darbs ir Eiropas Padomes cilvēktiesību aizsardzības sistēmas neatņemama sastāvdaļa, kur līdztekus darbojas proaktīvs ārpus tiesas mehānisms ar pastāvošo tiesas mehānismu – ECT.

Ņemot vērā iepriekš minēto, aizturēšanas vietu prasības izriet arī no ECPAK un ECT atziņām lietās par piespiedu kārtā izraidāmajām personām, viņu aizturēšanu, aizturēšanas apstākļiem un procesa tiesisko pusi.

Novērotājam, apmeklējot aizturēšanas/izmitināšanas vietas, ir jāpievērš pienācīga uzmanība ne vien sadzīves apstākļiem tajā, bet arī personas procesuālo tiesību nodrošināšanai un darbinieku attieksmei.

Latvijā tiesībsargam ir piešķirtas tiesības apmeklēt slēgta tipa iestādes arī bez iepriekšēja brīdinājuma un vienatnē tikties ar tajā esošām personām. Šādas pilnvaras novērotājam var būt noderīgas objektīvās informācijas iegūšanai gadījumos, kad tiek saņemta informācija par iespējamo vardarbību personas aizturēšanas vai izmitināšanas vietā.

Novērotājam, plānojot vizīti, jāapkopo viņa rīcībā esošā, kā arī publiski pieejamā informācija par konkrēto aizturēšanas/izmitināšanas vietu. Tāpat novērotājam jānosaka vizītes mērķis, tā sasniegšanai nepieciešamais darbinieku skaits, uzdevumu un lomu sadalījums, ja vizīti veic vairāki darbinieki, kā arī aptuveno darbību plāns.

Vizītes laikā novērotājam ir jāpievērš pienācīga uzmanība apstākļiem, kas var norādīt uz iespējamo cilvēktiesību pārkāpumu attiecīgajā brīvības atņemšanas vietā, piemēram: pārapdzīvotība un sadzīves apstākļi telpā, personas apģērbs un higiēna, ēdināšana, medicīniskā aprūpe, brīvā laika aktivitātes, kontakti ar ģimeni, ārpasauli, advokātu, lēmuma apstrīdēšanas iespējas, kā arī darbinieku izturēšanās un attieksme.

Uzsākot vizīti, sākotnēji jāsažinās ar iestādes vadītāju, informējot par vizītes mērķi un darbības plānu, kā arī iegūtās informācijas turpmāko izmantošanu. Vizītes laikā novērotājam būtu jāuzklausā iestādes darbinieku un ievietoto personu viedokļi, kā arī iespēju robežās jāpārbauda iegūtā informācija.

Pabeidzot vizīti, iestādes vadītājs mutiski jāinformē par galvenajiem novērotāja secinājumiem un konstatētajiem trūkumiem, kā arī iespējamiem priekšlikumiem to novēršanai un situācijas uzlabošanai. Savukārt vēlāk iestādei jānosūta pilna atskaite par vizītes laikā konstatēto.

Sadzīves apstākļi

Apstākļiem aizturēšanas telpās jāatbilst zināmām pamatprasībām - istabas (telpas) platībai jābūt atbilstošai izvietojamo personu skaitam un aprīkotai ar nepieciešamo inventāru – galds, krēsls, gulta, matrācis, sega. Tāpat tai jābūt pietiekami gaišai, proti, tādai, ka apgaismojums ir pietiekams lasīšanai, turklāt – vēlama dienasgaisma.

CPT ir norādījusi, ka vienvietīgai telpai, kurā aizturētā persona uzturas ilgāk par dažām stundām, ir jābūt 7m² lielai (vēlamais, nevis minimālais

standarts), attālumam starp sienām – vismaz 2m vai vairāk, starp grīdu un griestiem – 2,5m.¹⁷

Valsts robežsardzes izmitināšanas centra iekārtošanas un aprīkošanas prasības ir noteiktas Ministru kabineta 2008.gada 17.jūnija noteikumos Nr.435 „Noteikumi par izmitināšanas centra iekārtošanas un aprīkošanas prasībām”. Noteikumu 7.punkts paredz katram ārzemniekam vismaz 4 m² lielu dzīvojamo platību.

Aizturētajām personām jānodrošina brīva pieeja dzeramajam ūdenim un noteiktos laikos ir jādod ēdiens, iespēja apmeklēt tualeti pienācīgos apstākļos. Aizturēšanas laikā pieaugot, papildus iepriekš minētajām prasībām brīvības atņemšanas vietā ir jānodrošina arī guļamvieta, iespēja piekļūt savām personīgajām mantām un pienācīgi nomazgāties, kā arī katru dienu pavadīt laiku svaigā gaisā.

ECT uzsver, ka līgumslēdzējvalstīm ir tiesības kontrolēt ārvalstnieku iebraukšanu, uzturēšanos valstī un izraidīšanu no tās saskaņā ar starptautiskajiem tiesību aktiem un noslēgtajiem līgumiem, tostarp ievērojot Konvenciju spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai¹⁸ Tās 3.pants, kas attiecas uz spīdzināšanas, cietsirdīgas vai pazemojošas apiešanās, vai sodīšanas aizliegumu, cita starpā arī nosaka, ka:

- valstij ir jānodrošina, ka personas aizturēšanas apstākļi ir savienojami ar cilvēka cieņu, aizturēšanas veids un metodes nepakļauj aizturēto ciešanām, kā arī pietiekami tiek nodrošināta personas veselība un labsajūta¹⁹;
- jāņem vērā aizturēšanas kumulatīvie apstākļi un aizturēšanas ilgums,²⁰ piemēram, nepilngadīgo neievietošana slēgta tipa aizturēšanas centros;
- aizturēšanas vietai un apstākļiem jāatbilst aizturēšanas mērķim²¹

¹⁷ CPT standarti. CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013. Izvilks no Otrā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf(92)3], 43.p.

¹⁸ECT 2008.gada 29.janvāra spriedums lietā Nr.13229/03 *Saadi v. the United Kingdom*.

¹⁹ECT 2001.gada 6.marta spriedums lietā Nr.40907/98 *Dougoz v. Greece*.

²⁰Turpat.

²¹ECT 2008.gada 29.janvāra spriedums lietā Nr.13229/03 *Saadi v. the United Kingdom*.

CPT ir izstrādājis minimālās prasības arī apstākļiem transportlīdzekļos ieslodzīto konvojēšanai un pārvadāšanai²²:

1. personas jāpārvadā transportlīdzekļos, kas paredzēti/pielāgoti šim nolūkam, ņemot vērā visas drošības prasības, lai aizsargātu pārvadājamās personas un pavadošos darbiniekus;
2. transportlīdzekļiem personu pārvadāšanai jābūt tīriem, ar pietiekamu apgaismojumu un ventilāciju;
3. transportlīdzeklī jāparedz papildu vieta personu personīgajām mantām, ja tādas tiek pārvadātas;
4. katrai personai transportlīdzeklī jāparedz vismaz 0,4 m² liela atsevišķa sēdvietā; ja persona medicīnisku indikāciju dēļ tiek pārvadāta guļus stāvoklī, tad personai jāparedz atbilstoša guļvietā;
5. transportlīdzeklī pārvadājamās personas jānodala/jāizolē no apsardzes personāla;
6. transportlīdzeklī pārvadājamo personu nodalījumā jābūt pret vandālismu aprīkotām sēdvietām no materiāla, kas nav viegli uzliesmojošs;
7. transportlīdzeklī jābūt aprīkotam ar tehniskiem risinājumiem, kas novērs iespēju pārvadājamām personām atvērt durvis no iekšpuses;
8. transportlīdzekļa salons jāaprīko ar videonovērošanas un skaņas ieraksta iespējām iespējām.

---

²²<https://rm.coe.int/16808b631d>

Privātums medicīniskās apskates laikā

Attiecībā uz privātuma nodrošināšanu medicīnisko pārbaūžu laikā CPT ir norādījusi, ka medicīniskā konfidencialitāte ir jāievēro tādā pašā veidā kā ārpus brīvības atņemšanas iestādes; jo īpaši jānodrošina, lai nelegālo imigrantu medicīniskās lietas nebūtu pieejamas ar medicīnu nesaistītiem darbiniekiem; gluži pretēji – tās ir jāuzglabā slēgtā vietā pie medmāsas vai ārsta.

Visas veselības pārbaudes jāveic ārpus brīvības atņemšanas iestādes darbinieku dzirdamības un, ja vien ārsts konkrētā gadījumā nav pieprasījis citādi, arī redzamības zonas.²³

Arī Satversmes 96.pants un ECPAK 8.pants garantē personas tiesības uz privāto dzīvi, tai skaitā tiesības uz privātumu. Tādējādi citu personu atrašanās vienā telpā ar pacientu un medicīnas darbinieku laikā, kad tiek veikta medicīniskā apskate vai pacients sarunājas ar mediķi, būtu attaisnojama tikai gadījumos, ja, pirmkārt, apskati nevar pilnvērtīgi veikt bez tulka palīdzības, otrkārt, persona rada reālus draudus medicīniskajam personālam vai savai dzīvībai un veselībai, treškārt, citos ārkārtējos gadījumos, kad citas personas klātbūtne ir objektīvi nepieciešama.

Pārējos gadījumos ir jānodrošina, ka medicīniskā apsekošana notiek ārpus Valsts robežsardzes amatpersonu dzirdamības un redzamības zonas.

Garantijas pret sliktu apiešanos

CPT noteikusi, ka galvenās garantijas pret cietsirdīgu izturēšanos ir aizturētās personas tiesības informēt par aizturēšanas faktu trešo personu,

²³ CPT standarti. CPT/Inf/E (2002) 1-Rev.2013. IV nodaļas "Imigrantu aizturēšana" izvilcums no Deviņpadsmitā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2009)27], 92.p.

tiesības sazināties ar aizstāvi un ārstu, kā arī saņemt nepieciešamo informāciju viņam saprotamā valodā²⁴

Aizturētajiem imigrantiem, tāpat kā citu kategoriju personām, kurām atņemta brīvība, ir tiesības no paša aizturēšanas sākuma informēt trešo personu pēc savas izvēles par aizturēšanas faktu, kā arī tiesības uz advokātu un ārstu. Tāpat nekavējoties viņiem saprotamā valodā jāizskaidro visas uz tiem attiecināmās tiesības un procedūras.

Tiesības uz advokātu attiecas uz visu aizturēšanas periodu, un tās ietver gan tiesības runāt ar advokātu bez lieciniekiem, gan piedalīties intervijās ar atbildīgām amatpersonām, advokātam klātesot.

Jebkurā aizturēšanas iestādē ir jābūt pieejamai medicīniskajai aprūpei. Īpaša uzmanība jāvelta personu fiziskajam un psiholoģiskajam stāvoklim, jo dažas no tām būs saskārušās ar sliktu apiešanos vai spīdzināšanu savā valstī²⁵ vai pakļaušanu ekspluatācijai.

Tiesības uz ārstu nozīmē, ka aizturētais, ja viņš to vēlas, var vērsties pie ārsta pēc savas izvēles, taču tādā gadījumā viņam jāmaksā par šādu atkārtotu pārbaudi.

Aizturētajiem imigrantiem ir tiesības uzturēt kontaktus ar ārpasauli laikā, kamēr tiem ir atņemta brīvība. Tas īpaši attiecas uz tiesībām izmantot tālruni un uzņemt radniekus un attiecīgo organizāciju pārstāvjus.

Procesuālās garantijas

Lēmumus noformē rakstiski un tajos norāda faktiskos un juridiskos iemeslus, kā arī informāciju par pieejamiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem. Informācijai par pieejamiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem dalībvalstis pēc

²⁴ Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas standarti. Rīga, 2006., 40.lpp. Septītais vispārējais ziņojums [CPT /Inf(97)], 30.p.

²⁵ Turpat.

pieprasījuma nodrošina rakstisku vai mutisku tulkojumu valodā, kuru trešās valsts valstspiederīgais saprot vai tam vajadzētu saprast.

Dalībvalstis nodrošina vispārējas informācijas lapas, kurās izskaidroti galvenie elementi vismaz piecās valodās no tām, kuras visbiežāk izmanto un saprot nelegālie imigranti.

Attiecīgajam trešās valsts valstspiederīgajam nodrošina efektīvus līdzekļus, lai pārsūdzētu vai lūgtu pārskatīt ar atgriešanu saistītos lēmumus.

Tāpat dalībvalstis nodrošina, ka pēc pieprasījuma bez maksas tiek sniegta nepieciešamā juridiskā palīdzība un/vai īstenota pārstāvība saskaņā ar attiecīgajiem valsts tiesību aktiem vai noteikumiem par juridisko atbalstu, un var noteikt šādu bezmaksas juridisko palīdzību.

Tulkojuma kvalitāte

Tulka pakalpojumi tiek izmantoti gadījumos, kad ir nepieciešams tulkojums valodās, kuras nepārvalda izraidīšanas procesa īstenotāji (arī novērotāji), atsevišķos gadījumos tulkojums retās valodās tiek nodrošināts telefoniski vai videokonferences režīmā, izmantojot tulkošanas biroju pakalpojumus.

No piespiedu kārtā izraidāmajām personām var tikt saņemtas sūdzības par tulkojuma kvalitāti. Taču pārliecināties par tulkojuma kvalitāti gadījumos, kad tiek izmantoti tulka pakalpojumi, ir ļoti sarežģīti. Tāpēc novērotājam ir būtiski noskaidrot, vai izraidāmā persona ir sapratusi lēmuma par piespiedu izraidīšanu galvenās sastāvdaļas – lēmuma pieņemšanas iemeslus, pārsūdzības iespēju, kārtību un termiņu, lēmuma sekas. Minētā informācija nodrošinātu personai iespējas efektīvi realizēt tiesības uz lēmuma apstrīdēšanu un pārsūdzību.

Novēlota lēmuma par piespiedu izraidīšanu izsniegšana

Personas iepazīstināšanas ar lēmumu par piespiedu izraidīšanu mērķis ir informēt personu (ārzemnieku) par:

- 1) procesu, kas ir piemērojams attiecībā uz šo personu,
- 2) lēmuma pieņemšanas pamatojumu un tā būtību,
- 3) tiesiskajām garantijām, ko persona var izmantot pēc lēmuma stāšanās spēkā, proti, pēc personas iepazīstināšanas ar lēmumu.

Izraidāmās personas, īpaši, ja tās ir aizturētas, zina par attiecībā uz viņām piemērojamo piespiedu izraidīšanas procesu. Lēmuma par piespiedu izraidīšanu apstrīdēšana un tālāka pārsūdzēšana ir iespējama tikai pēc ārzemnieka iepazīstināšanas ar minēto lēmumu, jo tikai tad lēmums stājas spēkā. Nezinot pieņemtā lēmuma motīvus, izraidāmajai personai nav iespējams savlaicīgi sagatavot argumentētu pieteikumu par lēmuma apstrīdēšanu.

Personai ir rīcības brīvība lēmuma par piespiedu izraidīšanu apstrīdēšanai un pārsūdzēšanai.

Eiropas Savienības tiesa spriedumā lietā *G. un R.*²⁶ ir norādījusi, ka, pamatojoties uz Eiropas Savienības pamattiesību hartu, izraidāmajai personai apelācijas procesā ir jānodrošina pieeja lietas materiāliem, kā arī tiesības tikt uzklautai pat tādā gadījumā, ja šāds pienākums tiešā veidā nav iekļauts Atgriešanās direktīvā²⁷

---

²⁶ Eiropas Savienības tiesas 2013.gada 10.septembra spriedums lietā *M.G. un N.R. pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*, Nr.C-383/13 PPU, 32.p.

²⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes 2008.gada 16.decembra Direktīva 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi.

6. Piespiedu izraidīšanas procesa faktiskā īstenošana

Ārzemnieka izraidīšanas faktisko īstenošanu var uzsākt:

- ja personai paziņots lēmums par piespiedu izraidīšanu, un apstrīdēšanas termiņa laikā persona nav izmantojusi apstrīdēšanas tiesības, tad personas izraidīšanu var uzsākt pēc lēmuma apstrīdēšanas termiņa beigām;
- ja persona ir apstrīdējusi augstākajai iestādei lēmumu, bet, ja ar augstākās iestādes lēmumu sākotnējais nelabvēlīgais lēmums ir atstāts negrozīts, izraidīšanu var uzsākt pēc tam, kad ārzemniekam ir paziņots PMLP vai Valsts robežsardzes priekšnieka lēmums, neatkarīgi no tā, vai pēc tam iesniegts pieteikums tiesā.

Personas izraidīšanu nevar uzsākt, ja, iesniedzot pieteikumu tiesā, izraidāmais ārzemnieks ir izteicis lūgumu par administratīvā akta darbības apturēšanu, un tiesa šo lūgumu ir apmierinājusi.

Piespiedu kārtā izraidāmās personas aptauja un izraidīšanas faktiskās īstenošanas novērošana ir divi atsevišķi procesa posmi.

Izraidīšanas procesa faktiskās īstenošanas laikā Valsts robežsardzei jeb piespiedu izraidīšanas īstenošanai, kā arī novērotājiem ir jānodrošina izraidāmo personu un viņu tiesību ievērošana. Pavadošajam konvojam un novērotājiem jābūt profesionālai attieksmei un individuālai pieejai katram izraidāmajam.

Ārzemnieka izraidīšana var notikt dažādos veidos: ar lidmašīnu, kuģi, vilcienu vai citiem transportlīdzekļiem.

Veicot ārzemnieka izraidīšanu caur publiskām vietām (lidostu, dzelzceļa staciju, ostu), jāveic nepieciešamās darbības, lai izraidāmā persona neizceltos uz citu pasažieru fona, kā arī iespēju robežās nevajadzētu pievērst pārējo pasažieru uzmanību apstāklim, ka konkrētā persona tiek izraidīta vai konvojēta. Tas samazina stresu gan pašam izraidāmajam, gan pārējiem pasažieriem.

Komunikācijai ar izraidāmo ārzemnieku jābūt profesionālai, iespēju robežās pat atsaucīgai. Izraidāmajam ārzemniekam jāpastāv iespējai vērsties pie jebkura no izraidīšanu veicošajiem robežsargiem (konvoja) ar jautājumiem vai lūgumiem, kuri jāuzklausā un iespēju robežās jānodrošina.

Attiecībā uz bagāžas pārvadāšanu un ceļošanu ir jāpiemēro tādi paši noteikumi kā pārējiem pasažieriem, izņemot to, ka drošības apsvērumu dēļ izraidāmajam un konvojam var būt citāda iekāpšanas kārtība. Piemēram, izraidāmais ārzemnieks ar konvoju un novērotāju lidmašīnā iekāpj pirmie, bet izkāpj pēdējie.

Fiziskā spēka un speciālo līdzekļu pielietošana izraidīšanas procesā pieļaujama vienīgi izņēmuma gadījumos, piemēram, lai savaldītu agresīvu izraidāmo personu. Tomēr tas darāms, ievērojot likumīguma, samērīguma un lietderības principu. Nav pieļaujama izraidāmā ārzemnieka savaldīšana kā tīša sodīšana par kādas darbības veikšanu vai atteikšanos to darīt. Jāņem vērā, ka,

CPT ir norādījusi, ka aizliegts izmantot līdzekļus, kas var daļēji vai pilnīgi nosprostot elpošanas ceļus (degunu un/vai muti) izraidāmajai personai, jo šāda veida personas savaldīšana ir īpaši bīstama.

pielietojot speciālos līdzekļus, pastāv augsts cietsirdīgas izturēšanas aizlieguma pārkāpuma risks.

Informācija par izraidīšanas laiku un veidu

VRS amatpersonām ne vēlāk kā 12 stundas pirms izraidīšanas uzsākšanas ir jāinformē izraidāmais ārzemnieks tam saprotamā valodā par plānoto izraidīšanas datumu, kā arī par izmaiņām piespiedu izraidīšanas īstenošanā. Izraidāmajam ar parakstu jāapliecina, ka ir iepazinies ar minēto informāciju, un viņam tiek izsniegts viens apliecinājuma eksemplārs. Ja ārzemnieks atsakās

parakstīt apliecinājumu par iepazīšanos ar sniegto informāciju, VRS amatpersona par to izdara atzīmi apliecinājumā.²⁸

Izraidīšanas faktiskajiem izpildītājiem jeb Valsts robežsardzei tiek rekomendēts savlaicīgi pirms izraidīšanas faktiskās īstenošanas uzsākšanas izraidāmo ārzemnieku detalizēti informēt ne tikai par izraidīšanas laiku, bet arī maršrutu un veidu, pavadošā konvoja esamību un konvoja rīcību pēc ierašanās valstī. Pretējā gadījumā nepietiekama informācija izraidāmajam ārzemniekam var radīt panikas lēkmes, savukārt tas var apdraudēt veiksmīgu izraidīšanas realizēšanu.

Medicīniskā aprūpe faktiskās izraidīšanas laikā

Pirms izraidīšanas faktiskās īstenošanas uzsākšanas valsts atbildīgajām amatpersonām jāpārlicinās, ka izraidāmā ārzemnieka veselības stāvoklis pieļauj transportēšanu. Izraidāmā ārzemnieka fiziskās (piemēram, pēcoperācijas stadija, sieviete grūtniecības pēdējos mēnešos, vecuma demence un līdzīgi gadījumi) un garīgās veselības stāvoklis var būt pamats izraidīšanas atlikšanai, tomēr katrs gadījums ir aplūkojams individuāli, izvērtējot faktiskās izraidīšanas veidu.

Pirmsizlidošanas stadijā jābūt mediķa slēdzienam, ka izraidāmais ārzemnieks var tikt izraidīts uz izcelsmes valsti²⁹

Ja atbildīgās VRS amatpersonas saņem ārsta atļauju, ka izraidāmais ārzemnieks, lai arī gultas režīmā, ir transportējams uz izcelsmes valsti, novērotājiem ieteicams pārbaudīt, vai ir sniegts ārsta slēdziens par slimā ārzemnieka transportēšanas iespējamību, un vai nepieciešamības gadījumā atbildīgās amatpersonas ir lēmušas par mediķa piesaisti konvojam izraidīšanas faktiskās īstenošanas posmā.³⁰

---

²⁸ Ministru kabineta 2011.gada 21.jūnija noteikumi Nr.454 „Noteikumi par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu, izceļošanas dokumentu un tā izsniegšanu”, 21.p.

²⁹ Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas standarti. Rīga, 2006., 46.lpp. Trīspadsmītais vispārējais ziņojums [CPT/Inf(2003)35], 39.p.

³⁰ Turpat, 44.lpp. Trīspadsmītais vispārējais ziņojums [CPT/Inf(2003)35], 36.p.

Iespējamie riski izraidīšanas laikā

Analizējot ECT praksi aizturēto ārzemnieku izraidīšanas aspektā, izgaismojas galvenās problēmu situācijas, kuras pieļāvušas vairākas valstis ārzemnieku izraidīšanas procesos. Proti:

- 1) izraidīšanas gadījumos nav pieļaujama bērnu nošķiršana no vecākiem, tomēr tā var tikt realizēta, ja bērnam tiek iecelts aizbildnis, kas to pavada līdz mītnes valstij³¹;
- 2) izraidāmajam ārzemniekam ir tiesības zināt skaidru procesa kārtību, kādā tiek veikta izraidīšana, kā arī apzināties tās sekas, kas rodas pēc izraidīšanas, piemēram, aizliegums ieceļot konkrētā valstī. Turklāt minētais personai jāizskaidro tai saprotamā valodā;
- 3) ECT vairākkārt konstatējusi tā saucamās „nepieļaujamās izraidīšanas formas”, kas izpaužas kā dažādi vardarbības veidi pirms izraidīšanas, piemēram, fiziska ietekmēšana lidostā, „uzraudzība” lidmašīnā (rokudzelži, pieķēdēšana pie krēsla, acu aizsēšana u.tml.), kā arī medikamentu ievadīšana pirms lidojuma³²; ja vien tas nav medicīniski pamatojams. Jāatceras, ka lidojuma laikā ir iespējamās avārijas situācijas, tāpēc ir svarīgi, lai nekas nekavētu glābt izraidāmo ārzemnieku. Tādēļ ir jābūt iespējai nekavējoties atbrīvot izraidāmo ārzemnieku no jebkādiem fiziskās kustības ierobežojošiem līdzekļiem;
- 4) nav pieļaujama ārzemnieka aizturēšanas nefiksēšana un tālāka personas izdošana bez attiecīga lēmuma (ECT ieskatā, tas tiek traktēts kā pilnīgs noliegums tiesībām uz brīvību un cilvēka drošību)³³;
- 5) nav samērīga ārzemnieka izraidīšana nākamajā darba dienā pēc sprieduma uzziņāšanas, jo personai netiek dota pārsūdzības iespēja³⁴.

---

³¹ ECT 2006.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.13178/03 *Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*.

³² ECT 2005.gada 12.maija spriedums lietā Nr.46221/99 *Ocalan v. Turkey*.

³³ ECT 2010.gada 23.septembra spriedums lietā Nr.17185/05 *Iskandarov v. Russia*.

³⁴ ECT 2012.gada 24.septembra spriedums lietā Nr.33809/08 *Labsi v. Slovakia*.

Izraidīšanas faktiskās īstenošanas novērošana

Izraidīšanas faktiskā īstenošana ir pēdējais posms visā izraidīšanas lēmuma izpildē, un tas novērotājam ir saistīts ar faktisku līdzdalību ceļā no pēdējās aizturēšanas vietas uzņemtajā valstī līdz izceļošanas vietai vai izcelsmes valstij. Šajā posmā novērotājam būtu jānodrošina iespēja pavadīt izraidāmo ārzemnieku un novērot viņu visas izraidīšanas faktiskās īstenošanas laikā, kurā par izraidāmo ārzemnieku ir atbildīga VRS. Izraidīšanas faktiskās īstenošanas laikā izraidāmo ārzemnieku pavada VRS konvojs.

CPT ir vērsusi uzmanību ārējo uzraudzības mehānismu lielajai lomai nehumānas apiešanās novēršanai izraidīšanas procesa laikā. Atbildīgajām institūcijām ir cieši jāseko notikumu attīstībai šajā jomā, īpaši saistībā ar spēka un savaldīšanas līdzekļu izmantošanu, kā arī izraidāmās personas pamattiesību aizsardzību lidojuma laikā.³⁵

Ārzemnieka piespiedu izraidīšanu var īstenot, to konvojējot līdz:

- 1) Latvijas Republikas robežšķērsošanas vietai,
- 2) izraidīšanas maršruta tranzīta valsts robežšķērsošanas vietai,
- 3) galamērķa valsts robežšķērsošanas vietai,
- 4) ārzemnieka dzīvesvietai vai specializētai iestādei galamērķa valstī. Šajā apakšpunktā minēto nosacījumu var piemērot tikai mazāk aizsargātām personām.³⁶

Pieņemot lēmumu par ārzemnieka konvojēšanu līdz noteiktai vietai, Valsts robežsardze vērtē:

- 1) ārzemnieka veselības stāvokli,
- 2) ārzemnieka psiholoģiskās īpašības un bēgšanas iespējamību,
- 3) tiešo lidojumu pieejamību,

³⁵ Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas standarti. Rīga, 2006., 48.lpp. Trīspadsmītais vispārējais ziņojums [CPT/Inf(2003)35], 45.p.

³⁶ Ministru kabineta 2011.gada 21.jūnija noteikumu Nr.454 „Noteikumi par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu, izceļošanas dokumentu un tā izsniegšanu” 11.punkts.

- 4) izraidīšanas maršruta tranzīta valsts piekrišanu īstenot ārzemnieka piespiedu izraidīšanu caur minētās valsts teritoriju,
- 5) nosacījumus dalībai ES dalībvalsts organizējamā kopējā izraidīšanas operācijā,
- 6) nepieciešamību mazāk aizsargāto personu nodot ģimenes loceklim, likumiskajam pārstāvim vai specializētās iestādes pārstāvim.³⁷

Izraidīšanas faktiskās īstenošanas laikā novērotājs iespēju robežās atrodas tuvāk konvojam un izraidāmajam ārzemniekam, lai nepieciešamības gadījumā fiksētu iespējamos pārkāpumus un norādītu Valsts robežsardzes konvojam uz pārkāpumu pārtraukšanas nepieciešamību. Ja novērotājs pievienojas faktiskajai izraidīšanai, kas tiek realizēta pa sauszemi vai ūdens ceļiem, tam ir ieteicams atrasties vienā transportlīdzeklī ar izraidāmo ārzemnieku un konvoju, nevis šķirti.

Kā jau iepriekš uzsvērts, izraidīšanas faktiskās īstenošanas laikā VRS konvojam un novērotājiem ir jānodrošina izraidāmo ārzemnieku tiesību ievērošana. Pavadošajam konvojam ir jābūt profesionālai attieksmei³⁸ un individuālai pieejai katram izraidāmajam.

Izraidīšanas faktiskās īstenošanas sākumā novērotājam ieteicams iepazīties ar izraidāmās personas aptaujas un aizturēšanas vietas apsekošanas rezultātiem. Izraidīšanas faktiskās īstenošanas laikā (pārvešanas brīdī) par pamatu tālākajiem novērojumiem un piezīmēm var izmantot abas minētās anketas, pievēršot uzmanību īpašajiem riskiem un izvērtējot ārzemnieka tiesības pašam pēc iespējas sagatavoties izraidīšanas procesam.

Novērošanā jāpievērš uzmanība īpašajiem riskiem, kas saistīti ar personas pārvešanu (aizturēšanas vieta – lidosta – lidojums – nodošana galamērķa/transzīta valstī):

³⁷Ministru kabineta 2011.gada 21.jūnija noteikumu Nr.454 „Noteikumi par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu, izceļošanas dokumentu un tā izsniegšanu”, 12.punkts.

³⁸ Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas standarti. Rīga, 2006., 47.lpp. Trīspadsmitais vispārējais ziņojums [CPT/Inf(2003)35], 42.p.

- izraidāmās personas un konvoja savstarpējā komunikācija un attiecības, lai nodrošinātu cilvēcīgu attieksmi;
- spēka pielietošana;
- veselība: nepieciešamais nodrošinājums ceļa laikā, sevišķi personām ar īpašām vajadzībām;
- atrašanās lidostā: kur, kādos apstākļos;
- novērošanas nodrošināšana līdz nodošanas brīdim galapunktā – galamērķa vai tranzīta valstī.

Ir svarīgi ņemt vērā, ka izraidīšanas faktiskās īstenošanas uzsākšana nebūtu pieļaujama un turpināma gadījumā, ja persona ir ziņojusi Valsts robežsardzei par apstākļiem, kas nepieļauj izraidīšanu („non-refoulement princips”), un šie apstākļi nav izvērtēti, kā arī izraidāmais ārzemnieks ir apstrīdējis lēmumu par piespiedu izraidīšanu.

Neatkarīgi no veida, kādā ārzemnieks tiek izraidīts no valsts, izraidīšanas procesā ikvienam indivīdam jāgarantē drošība, cieņa un cilvēciska attieksme.

Izraidīšanas faktiskās īstenošanas gaitā var pieaugt risks, ka izraidāmais ārzemnieks mēģinātu izdarīt pašnāvību vai citādi nodarītu sev miesas bojājumus. ECT reti ir vērtējusi izraidīšanas veidu, tomēr ir virkne lietu, kur ECT bija aicināta vērtēt ECPAK 2., 3. un 8.panta iespējamus pārkāpumus, pamatā vērtējot amatpersonu rīcību, pielietojot spēku, nepieciešamību pasargāt izraidāmo no kaitējuma nodarīšanas, kā arī amatpersonu pienākumu izmeklēt visas situācijas, kuru rezultātā izraidāmajam ticis nodarīts nopietns kaitējums.

Spēka un speciālo līdzekļu pielietošanas pasākumiem pret izraidāmo ārzemnieku jebkurā gadījumā ir jābūt pamatotiem, nepieciešamiem un samērīgiem³⁹

Eiropas Padomes Ministru Komiteja 2005. gada 4. maijā 20 vadlīnijās piespiedu atgriešanas jomā ir norādījusi, ka atgriešanas operācijai nav jābūt realizētai „par katru cenu”. Izraidāmā ārzemnieka, citu lidmašīnas pasažieru un gaisa kuģa apkalpes locekļu drošība ir galvenais nosacījums faktiskās izraidīšanas procesā. Ja mēģinājums ārzemnieku izraidīt nerealizējas, un izraidāmais ārzemnieks, pretojoties, pakļauj citu pasažieru un gaisa kuģa apkalpes locekļu drošību briesmām, izraidīšanas operācija ir jāpārtrauc un izraidāmais ārzemnieks ir jāatgriež aizturēšanas vietā.

Pa sauszemes ceļiem pamatā izraida ārzemniekus, kuru izcelsmes valsts robežojas ar uzņemošo valsti. Šādos gadījumos parasti konvojs pavada izraidāmo personu līdz valsts robežkontroles punktam, kur tālāk persona tiek nodota izcelsmes valsts robežsargiem vai izraidāmajam ārzemniekam tiek ļauts šķērsot robežu patstāvīgi.

Savukārt izraidīšana pa ūdens ceļiem tiek izmantota reti un tikai atsevišķās ES dalībvalstīs, Latvijā šis izraidīšanas veids netiek praktizēts.

Pienākums konvojam būt identificējamam

Izraidīšanas faktiskās īstenošanas laikā konvoja personālam jābūt identificējamam, konvojam ir aizliegta masku un sejas aizsegu nēsāšana⁴⁰ Sejas masku un aizsegu nēsāšana var pastiprināt izraidāmā ārzemnieka satraukumu, traucēt komunikācijai, kā arī apgrūtināt vai padarīt pilnībā neiespējamu konstatēšanu, kura persona ir atbildīga par sliktas izturēšanās gadījumiem. Pēc izraidāmās personas lūguma konvojam ir jāidentificē sevi izraidāmajai personai

³⁹ECT 2002.gada 20.jūnija spriedums lietā *Berlinski v. Poland*, Nr.27715/95 un Nr.30209/96, 59., 65.p.

⁴⁰ Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas standarti. Rīga, 2006., 46.lpp. Trīspadsmītais vispārējais ziņojums [CPT/Inf(2003)35], 38.p.

saprotamā veidā, tas ir, nosaucot vārdu, vai arī konvoja personālam redzamā vietā ir jābūt žetonam vai atpazīšanas zīmei ar vārdu vai numuru.

Informācijas konfidencialitāte

Izraidīšanas procesā ir svarīgi nodrošināt, lai tikai informācija, kas nepieciešama izraidīšanas atvieglošanai, tiek nodota ārzemnieka izcelsmes valsts atbildīgajām institūcijām, īpaši aizsargājot informāciju, kas iegūta patvēruma procedūrā. Konfidencialitātes pārkāpums var radīt ECPAK 8.panta pārkāpumu, un gadījumos, kad pārkāpums var novest pie necilvēcīgas apiešanās pēc atgriešanās izcelsmes valstī, var skart arī ECPAK 3.pantā garantētās tiesības.

Medikamentu nodrošināšana ceļā

Lielākajā daļā ES dalībvalstu medikamentu pieejamība izraidīšanas faktiskās īstenošanas laikā izraidāmajam ārzemniekam tiek kontrolēta. Ja izraidāmajam ārzemniekam izceļošanas posmā ir nepieciešams lietot, tai skaitā regulāri, zāles, atbilstoši ārsta norādījumiem tās izsniedz pavadošā konvoja personas. Šāda prakse pastāv, lai izraidāmais ārzemnieks neizmantotu zāles ļaunprātīgi, tādējādi nodarot sev kaitējumu, un netiktu traucēts izraidīšanas faktiskās īstenošanas process.

Novērotājiem tiek rekomendēts noskaidrot, vai gadījumos, ja tiek izraidīts ārzemnieks, kam līdz izraidīšanai aizturēšanas vietas mediķi bija nozīmējuši regulāru zāļu lietošanu, ir nodrošinātas zāles ceļā un izraidāmajam netiek traucēts ārstēšanās kurss.

Saziņas pa telefonu un datoru ierobežošana

Pirms izraidīšanas faktiskās īstenošanas uzsākšanas izraidāmajam ārzemniekam ir jānodrošina iespēja sazināties ar tuviniekiem, ģimenes locekļiem, citām personām izcelsmes valstī, lai brīdinātu par ierašanās laiku un iespējamo sagaidīšanu. Šis apsvērums stingri būtu ievērojams gadījumā, ja

izraidāmais ārzemnieks nedzīvo vietā, līdz kurai VRS ir nodrošinājusi ceļa izdevumu segšanu, un izraidāmajam ir nepieciešama palīdzība nokļūšanai mājās.

Normatīvajā regulējumā šobrīd nav noteiktas obligātas tiesības izraidāmajam ārzemniekam nodrošināt saziņu pa telefonu un datora lietošanu ceļā uz izcelsmes valsti. Pēc salīdzinošā pētījuma rezultātiem par praksi citās ES dalībvalstīs jāsecina, ka lielākajā daļā valstu telefonu un datoru lietošana izraidīšanas faktiskās īstenošanas laikā nav atļauta - parasti šīs ierīces pirms ceļojuma tiek atņemtas, bet, ierodoties izcelsmes valstī vai tranzīta punktā, pēc kura konvojs tālāk neseko, tiek atdotas.

Ir atsevišķas valstis, kurās izraidāmajai personai ir ļauts lietot telefonu un datoru, ja konvojam nav šaubu, ka izraidāmais ārzemnieks, izmantojot šos tehniskos līdzekļus, nemēģinās kavēt izraidīšanas faktiskās īstenošanas realizēšanu.

Konvojs varētu pieļaut sarunas, ja persona runā konvojam saprotamā valodā, un konvojam būtu obligāti jāļauj izraidāmajam ārzemniekam veikt zvanu tuviniekiem, ja šāda iespēja netika nodrošināta līdz izraidīšanas faktiskās īstenošanas uzsākšanai.

Izraidāmā ārzemnieka bagāžas nogādāšana izcelsmes valstī

Attiecībā uz bagāžas pārvadāšanu un ceļošanu būtu jāpieņem tādi paši noteikumi kā pārējiem pasažieriem.

Novērotājam ir jāpievērš uzmanība tam, vai izraidāmajam ārzemniekam ir ticis dots pietiekams laiks sagatavoties izbraukšanai, tostarp bagāžas savākšanai transportēšanai, un, vai bagāža sagatavota transportēšanai piemērotā somā vai koferī, ne plastikāta maisiņos. Ja izraidāmais ārzemnieks būs savlaicīgi informēts par izraidīšanas laiku un veidu un atbildīgās amatpersonas laikus būs noskaidrojušas bagāžas apjomu, nepieciešamības gadījumā nevalstiskās un labdarības organizācijas var piešķirt atbilstošu somu vai koferi mantu transportēšanai.

Pirms izraidīšanas faktiskās īstenošanas uzsākšanas atbildīgajām amatpersonām jāļauj izraidāmajai personai sagatavot/pieprasīt un paņemt līdzi visus svarīgākos dokumentus (dzimšanas apliecība, personu apliecinoši dokumenti, izziņas, līgumi), it īpaši gadījumā, ja izraidāmā persona ir ilgstoši dzīvojusi valsts teritorijā un viņai izveidojusies cieša saikne ar valsti – uzņemošajā valstī paliek ģimenes locekļi, bērni u.tml.

Naudas līdzekļu izsniegšana izraidāmajam ārzemniekam

Īstenojot izraidīšanu, VRS izraidāmajam ārzemniekam izmaksā ēdināšanai un transporta izdevumu segšanai paredzētu naudas summu, ko atlīdzina no ES politikas instrumentu programmām vai citu ārvalstu finanšu palīdzības līdzekļiem. Līdzekļus izsniedz skaidrā naudā pret parakstu. Nepilngadīgajam ārzemniekam paredzēto naudu izsniedz viņa likumīgajam pārstāvim.⁴¹

Novērotājam būtu jāpārlicinās, ka ilgstošas gaidīšanas un lidmašīnu reisa kavēšanās/atcelšanas gadījumā izraidāmajai personai tiek nodrošināta ēdināšana un dzeramais ūdens.

Spēka un speciālo līdzekļu pielietošana faktiskās izraidīšanas laikā

VRS darbinieki aizturēšanas vietās un izraidāmo ārzemnieku pavadošais konvojs, pildot savas funkcijas un uzdevumus, ir tiesīgi pielietot spēku vai speciālos līdzekļus⁴² ES normatīvais regulējums un ECT prakse uzsver, ka šādai spēka un speciālo līdzekļu izmantošanai jābūt pamatotai, nepieciešamai un samērīgai.

⁴¹Ministru kabineta 2011.gada 21.jūnija noteikumi Nr.454 „Noteikumi par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu, izceļošanas dokumentu un tā izsniegšanu”, 14.p.

⁴²Ministru kabineta 2011.gada 18.janvāra noteikumi Nr.55 „Noteikumi par speciālo līdzekļu veidiem un kārtību, kādā tos lieto policijas darbinieki un robežsargi”. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/224905-noteikumi-par-specialo-lidzeklu-veidiem-un-kartibu-kada-tos-lieto-policijas-darbinieki-un-robez-sargi>

CPT ir norādījusi, ka nekādā ziņā nedrīkst fiziski ietekmēt izraidāmo personu, lai to piespiestu iekāpt lidmašīnā vai izmantotu kā sodu par atteikšanos iekāpt transportlīdzeklī. Tāpat, kā jau iepriekš minēts, ir aizliegts izmantot līdzekļus, kas var daļēji vai pilnīgi nosprostot elpošanas ceļus⁴³ izraidāmajai personai, jo šāda veida personas savaldīšana ir īpaši bīstama.

Attiecībā uz personas aktivitāti mazinošu atslābinošo vai kairinošo gāzu izmantošanu, lai savaldītu nepakļāvīgas izraidāmās personas, CPT ir norādījusi, ka šādu vielu izmantošana, īpaši mazās telpās, apdraud gan aizturētā, gan iesaistītā personāla veselību. Personāls jāapmāca lietot citus savaldīšanas paņēmienus (piemēram, manuālos paņēmienus vai vairogus), lai imobilizētu nepakļāvīgu izraidāmo personu⁴⁴

Tāpat pēc iespējas ir jāatturas no tādu spēka un/vai citu savaldīšanas paņēmienu lietošanas, kas var izraisīt pozicionālu asfiksiju; un jebkura minēto līdzekļu izmantošana izņēmuma kārtā iespējama tikai saskaņā ar vadlīnijām, kas izstrādātas, lai maksimāli mazinātu apdraudējumu attiecīgās personas veselībai⁴⁵

Medikamenta ievadīšana izraidāmajai personai ir jāveic, pamatojoties uz mediķu lēmumu katrā konkrētā gadījumā. Atskaitot stingri reglamentētus izņēmuma gadījumus, medikamentus drīkst ievadīt vienīgi ar attiecīgās personas apzinātu piekrišanu⁴⁶

*Novērotājam **obligāti jāfiksē** visi gadījumi, kad konvojs pielieto spēku vai speciālos līdzekļus, izraidāmo personu transportējot uz izraidīšanas vietu, uzgaidīšanas vietā pirms izraidīšanas, tranzīta zonā un ceļojuma laikā.*

Novērojot piespiedu izraidīšanas procesu, novērotājam jāpievērš uzmanība apstāklim, vai pret izraidāmo personu ir bijis pielietots spēks un/vai speciālie līdzekļi. Ja šādas pazīmes vai ziņas nonāk novērotāja rīcībā,

⁴³CPT standarti. CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev., 2013. Izvilcums no Trīspadsmitā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2003) 35], 36.p.

⁴⁴Turpat, 38.p.

⁴⁵Turpat, 34.p.

⁴⁶Turpat, 40.p.

nepieciešams detalizētāk izpētīt spēka un speciālo līdzekļu pielietošanas apstākļus un pamatotību.

Sarunās ar izraidāmo personu novērotājam jānoskaidro, vai pirms fiziskā spēka vai speciālo līdzekļu lietošanas vai dienesta suņu izmantošanas persona par to tika brīdināta. Ja persona nav brīdināta vai, ja fiziskā spēka vai speciālo līdzekļu lietošanas vai dienesta suņu izmantošanas rezultātā personai radies ievainojums vai iestājusies tās nāve, novērotājam nekavējoties jāziņo par šo faktu robežsargu tiešajam priekšniekam⁴⁷.

Vienlaikus ir svarīgi vērst novērotāju uzmanību uz izņēmumu no vispārējā pienākuma brīdināt, proti, kad vilcināšanās lietot fizisko spēku, speciālos līdzekļus vai izmantot dienesta suņus rada tiešus draudus jebkuras personas veselībai vai dzīvībai vai var izraisīt citas smagas sekas, vai kad šāds brīdinājums konkrētajā situācijā nav iespējams,⁴⁸ Valsts robežsardzes amatpersonas drīkst izraidāmo ārzemnieku nebrīdināt par spēka vai speciālo līdzekļu pielietošanu.

Šaujamo ierociņu pielietošana

ECT, vērtējot spēka pielietošanas likumību, ir pievērsusi uzmanību vairākiem faktoriem, tostarp attiecīgā mērķa dabai un situācijai raksturīgiem miesas un dzīvības apdraudējumiem. ECT raugās uz īpašajiem spēka pielietošanas apstākļiem, tai skaitā - spēka pielietošana bija apzināta vai neapzināta, vai bija atbilstoša operācijas plānošana un kontrole. Valstij jāņem vērā pielietotā spēka intensitāte un riska pakāpe, kas var rezultēties dzīvības zaudējumā. Speciālo līdzekļu pielietošana var iezīmēt problēmu ne tikai ECPAK 2.panta kontekstā, kas būtu saistīta ar dzīvības zaudējumu vai situāciju, kas bija tuva dzīvības zaudēšanai, piemēram, suīcīda mēģinājums, kas radījis paliekošas sekas, bet arī 3. un 8.panta kontekstā situācijās, kad personai ir nodarīts kaitējums vai tā ir ievainota speciālo līdzekļu izmantošanas gadījumā.

---

⁴⁷ Ministru kabineta 2011.gada 18.janvāra noteikumi Nr.55, Noteikumi par speciālo līdzekļu veidiem un kārtību, kādā tos lieto policijas darbinieki un robežsargi, 10.p. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=224905>

⁴⁸Turpat, 11.p.

Ir aizliegta šaujamoča lietošana gadījumos, kad tā dēļ var ciest citas personas, kā arī pret sievietēm, personām ar redzamām invaliditātes pazīmēm un mazgadīgām personām, izņemot gadījumus, kad to rīcība apdraud citu personu dzīvību vai veselību vai kad tās izrāda bruņotu pretošanos, vai izdara bruņotu uzbrukumu.

Nesamērīga vai letāla spēka pielietošana neaizskars indivīdam ECPAK 2.pantā garantētās tiesības uz dzīvību, ja šis spēks būs pielietots absolūtās nepieciešamības apstākļos un stingri proporcionāli.

Valstij vienmēr ir jānodrošina, lai speciālo līdzekļu un spēka piemērošana būtu regulēta ar konkrētām normām un administratīviem līdzekļiem, kā arī jābūt izstrādātam efektīvam izmeklēšanas mehānismam, kas atbildīgo personu vainas gadījumā ļautu tās saukt pie atbildības.

Dalībvalstīm ir ne tikai negatīvs pienākums atturēties no personas aizskaršanas, bet arī pozitīvs pienākums aizsargāt personu pret nopietnu ievainojumu nodarīšanu vai dzīvības zaudēšanas iespēju, tai skaitā no trešo personu vai pašas personas puses.⁴⁹

FRONTEX izraidīšanas

Līdztekus izraidīšanām, ko organizē Valsts robežsardze, pastāv iespēja, ka novērotājs(-i) tiek aicināts piedalīties kopējā Eiropas Aģentūras operatīvās sadarbības vadībai pie ES dalībvalstu ārējām robežām (FRONTEX) organizētajā izraidīšanā.

---

⁴⁹ECT 1995.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.18984/91 *McCane un citi pret Apvienoto Karalisti*, 161.p.; 2000.gada 18.maija spriedums lietā Nr.41488/98 *Velikova pret Bulgāriju*, 80.p.; 1998.gada 28.oktobra spriedums lietā Nr.23452/94 *Osman pret Apvienoto Karalisti*; 2001.gada 20.decembra spriedums lietā Nr.18299/03 un Nr.27311/03 *Finogenov un citi pret Krieviju*, 209.p.

FRONTEX izraidīšanās novērotāji piedalās faktiskajā izraidīšanā un tiek instruēti par izraidīšanas procesu un pilnvarām no FRONTEX atbildīgo amatpersonu puses.⁵⁰

---

⁵⁰Detalizētu izklāstu par dalību kopīgajās FRONTEX izraidīšanās novērotāji var iegūt FRONTEX interneta vietnē: <http://frontex.europa.eu/operations/return/>

7. Mazāk aizsargāto personu grupas

Izraidīšanas procesā īpaša uzmanība jāpievērš mazāk aizsargāto personu grupām. Īstenojot piespiedu izraidīšanu, tām var piemērot nosacījumu, ka ārzemnieks tiek konvojēts līdz savai dzīvesvietai vai specializētai iestādei galamērķa valstī.

Mazāk aizsargāto personu grupās ietilpst:

- bērni,
- personas ar invaliditāti,
- personas ar garīga rakstura traucējumiem,
- ārzemnieki vecumā, kuru sasniedzot Latvijas Republikā piešķir vecuma pensiju,
- grūtnieces,
- nepilna ģimene (tikai tēvs vai māte) ar nepilngadīgiem bērniem,
- personas, kas ir cietušas no smagas psiholoģiskas, fiziskas vai seksuālas vardarbības.
- cilvēku tirdzniecības upuri.

Bērni kā mazāk aizsargāto personu grupa

Trešās valsts valstspiederīgais vai bezvalstnieks, kas ir jaunāks par 18 gadiem un ieradies vai palicis Latvijas Republikā bez pieaugušā pavadības, kurš ir par viņu atbildīgs saskaņā ar Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem bērnu tiesību aizsardzības jomā, līdz brīdim, kad šāda persona ir uzņēmusies aizgādību par viņu, ir uzskatāms par nepilngadīgu personu bez pavadības.⁵¹

---

⁵¹ Patvēruma likuma 1.panta 5.punkts. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=194029>

Katra bērna tiesību aizsardzības subjekta pienākums ir jebkurā gadījumā sniegt palīdzību bērnam, kuram tā nepieciešama, izvērtējot konkrētā bērna vajadzības un attiecīgās situācijas apstākļus.⁵²

Turpmāk nedaudz paplašinātā veidā uzskaitīti vairāki nozīmīgākie principi, kas jāievēro attiecībā uz bērniem.

Bērna vislabāko interešu ievērošana

Visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā - šīs darbības veic valsts vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevēja iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm.⁵³

Bērna labāko interešu izvērtēšana nozīmē, ka tiek izvērtēti un līdzsvaroti visi nepieciešamie elementi, lai pieņemtu lēmumu noteiktā situācijā attiecībā uz kādu konkrētu bērnu vai bērnu grupu. Jāņem vērā šādi aspekti:

- Bērna uzskati un vēlmes.
- Bērna identitāte, tostarp vecums un dzimums, personīgā vēsture un izcelsme.
- Bērna aprūpe, aizsardzība un drošība.
- Bērna labklājība.
- Ģimenes vide, ģimenes attiecības un kontakti.
- Bērna sociālie kontakti ar vienaudžiem un pieaugušajiem.
- Neaizsargātības situācijas, t.i., riski, kam bērns ir pakļauts, un aizsardzības, noturības un spēcīnāšanas avoti.
- Bērna prasmes un spējas, kas attīstās.
- Tiesības un vajadzības veselības un izglītības jomā.
- Bērna attīstība un viņas vai viņa pakāpeniskā pāreja pieaugušo vecumā un neatkarīgas dzīves sākšana.
- Citas specifiskas bērna vajadzības.

---

⁵² Bērna tiesību aizsardzības likuma 70.panta pirmā daļa. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=49096>

⁵³ ANO Bērnu tiesību konvencijas 3.panta pirmā daļa. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/270592-bernu-tiesibu-konvencija>.

Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk tekstā – ANO) Bērnu tiesību konvencijas dalībvalstis apņemas nodrošināt ikvienam bērnam tādu aizsardzību un gādību, kāda nepieciešama viņa labklājībai.⁵⁴

ANO Bērnu tiesību komiteja rekomendācijās Latvijai ir ieteikusi nodrošināt, lai bērnu tiesību un interešu prioritātes princips tiktu ievērots visos lēmumos, ja tie ietekmē bērnus.⁵⁵ Komiteja uzsver, ka bērnu tiesību un interešu prioritātes princips ietver sevī trīskāršo koncepciju. Lēmuma pieņemšanas process ir viena no koncepcijas sastāvdaļām, kas, izvērtējot un nosakot, kas ir bērna interesēs, prasa ievērot procesuālās garantijas.

Pieņemot lēmumu, pirmkārt, ir jāizvērtē iespējamo pozitīvo un negatīvo seku iestāšanās attiecībā uz bērnu. Otrkārt, lēmumā ir jābūt ietvertam skaidrojuma par to, kādā veidā bērna tiesības tiek ievērotas un kas ir viņa interesēs. Treškārt, ir jānorāda, kādi kritēriji tiek vērtēti un kā tika veikts bērna interešu salīdzinājums ar citām konkurējošām pusēm.⁵⁶

Lai nodrošinātu bērna vislabāko interešu ievērošanu, pirmkārt, ir jāizvērtē iespēja bērnam atgriezties savā ģimenē (ģimenes atkalapvienošana). Analizējot bērna atkalapvienošanas iespēju ar savu ģimeni, ir jāizvērtē nepilngadīgās personas labklājības līmenis; drošības apsvērumi, it īpaši tas, vai pastāv risks, ka nepilngadīgais ir cilvēku tirdzniecības upuris; jānoskaidro un jāizvērtē bērna viedoklis.⁵⁷

Ja bērns jāatgriež:

Ja labāko interešu noteikšanas procesā tiek secināts, ka bērnam nav pamata iegūt starptautisko aizsardzību un ja pārvietošana uz trešo valsti nav iespējama, tiek izvērtēta iespēja bērnu nosūtīt atpakaļ uz izcelsmes valsti.

---

⁵⁴ Turpat, 3.panta otrā daļa.

⁵⁵ UN Committee on the rights of the child. Concluding observations: Republic of Latvia CRC/C/LVA/CO/2., CRC/C/LVA/CO/3-5

⁵⁶ UN Committee on the rights of the child. General comments No.14 (2013) On the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration, CRC/C/GC/14, para 6 (c).

⁵⁷ UN Committee on the rights of the child. General comments No.6 (2005) Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin, CRC/GC/2005/6 (further – CRC General comments No.6 (2005)), para 79-83.

Izvērtējumā jāvērtē šāda informācija:

- Atgriešanās vietas drošība un drošības situācija.
- Apstākļi, tostarp sociālekonomiskie apstākļi, kas bērnu sagaida pēc atgriešanās.
- Aprūpes apstākļu pieejamība un atbilstība bērna individuālajām vajadzībām.
- Bērna audzināšanas, aprūpes situācijas un attīstības nepārtrauktība.
- Bērna un aprūpētāja(-u) viedokļi par atgriešanos.
- Bērna integrācijas līmenis galamērķa valstī.
- Prombūtnes laiks no izcelsmes valsts, kā arī bērna attiecību un kontaktu kvalitāte ar izcelsmes valsti.
- Bērna tiesības saglabāt savu identitāti, tostarp nacionalitāti, vārdu un ģimenes attiecības.
- Bērna etniskais, reliģiskais, kultūras un lingvistiskais fons.

Ja šajos izvērtējumos tiek secināts, ka atgriešanās tiešām ir bērna labākajās interesēs, tiek sākta sagatavošanās atpakaļ braucienam. Ja ir šaubas, vai atgriešanās atbilst bērna labākajām interesēm vai ja izvērtējumu rezultāti nav apmierinoši, visos pārējos gadījumos iespēja jāizvērtē vēlreiz.

Novērtējums un bērna identitāte⁵⁸

Lai nodrošinātu bērna tiesību un interešu prioritātes principa ievērošanu, ir jāveic skaidrs un visaptverošs bērna identitātes novērtējums, kura galvenais mērķis ir noskaidrot bērna bioloģiskos datus un sociālo vēsturi.

Veicot novērtējumu, ir jānoskaidro bērna valstiskā piederība, audzināšanas kultūra, etniskā, kulturālā un lingvistiskā izcelšanās; ir jāidentificē ģimenes locekļi, cik vien ātri iespējams; ir jānoskaidro atšķiršanas vai pavadības trūkuma iemesli; bērna īpašās vajadzības; vai bija cietis no jebkāda veida vardarbības; visa nepieciešamā informācija par potenciālajiem riskiem bērna izcelsmes valstī.

---

⁵⁸ Ibid, para 31.

Šim novērtējumam ir jābūt zinātniskam, drošam, taisnīgam, ievērojot dzimuma aspektus, neaizskarot bērna godu un cieņu. Nenoteiktības gadījumā ir jāpieņem, ka indivīds ir bērns.

Intervēšanai ir jānotiek valodā, kuru bērns saprot, un piedaloties pārstāvim. Tāpat bērns ir jānodrošina ar identifikācijas dokumentu, cik vien ātri iespējams.

Kompetenta pārstāvja (aizbildņa) iecelšana

Lai nodrošinātu to, ka bērns ir pienācīgi pārstāvēts/aizstāvēts un viņa tiesības un intereses ir pienācīgi izvērtētas, bērnam ir nepieciešams iecelt pārstāvi viņa tiesību un interešu aizsardzībai, cik vien ātri iespējams.⁵⁹

Personiskajās un mantiskajās attiecībās izraidīšanas procedūras laikā nepilngadīgo pārstāv bāriņtiesa vai tās iecelts aizbildnis, vai bērnu aprūpes iestādes vadītājs.⁶⁰

Atbildīgām institūcijām ir jākonsultējas un jāinformē ieceltais pārstāvis par visām veiktajām darbībām ar nepilngadīgo personu.⁶¹ Pārstāvim ir nepieciešamas speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā.⁶²

Pārstāvis pārstāv nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās, sniedz viņam nepieciešamo atbalstu un palīdzību, nodrošina bērna vislabākās intereses un vajadzības.

---

⁵⁹ CRC General comments No.6 (2005), para 33.

⁶⁰ Imigrācijas likuma 50.⁸panta otrā daļa. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68522>

⁶¹ CRC General comments No.6 (2005), para 31.

⁶² Ibid; Bērnu tiesību aizsardzības likuma 5.¹pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=49096>

Aprūpes un dzīvesvietas nodrošināšanas standarti⁶³

Ir jānodrošina aprūpes nepārtrauktības principa ievērošana: bērna dzīvesvietas maiņa ir jāierobežo līdz minimumam. Gadījumā, ja valstī uzturas radnieks, bērnam ir jādod iespēja palikt kopā ar to.

Ģimenes locekļiem ir jāuzturas kopā. Gadījumā, ja bērnu pavada kāds no vecākiem vai likumiskais pārstāvis, izmitināšanas centrā aizturēto vai neaizturēto nepilngadīgo ārzemnieku izmitina kopā ar aizturēto vecāku vai viņa likumisko pārstāvi.

Izmitināšanas centrā aizturētām nepilngadīgām personām ir tiesības uzturēties šķirti no aizturētām pilngadīgām personām.

Ja nepilngadīgais ārzemnieks tiek ievietots bērnu aprūpes iestādē, viņam ir tiesības saņemt aprūpi atbilstoši savai garīgajai un fiziskajai attīstībai, proti, atbilstošu uzturu, apģērbu, higiēnas preces, psiholoģisko atbalstu, veselības aprūpes pakalpojumus, pieeju izglītībai, iesaistīties brīvā laika pavadīšanas aktivitātēs. Par nepilngadīgā ārzemnieka tiesību un vajadzību nodrošināšanu, tostarp veselības aprūpi un izglītības nodrošināšanu ir atbildīgs bērna likumiskais pārstāvis. Bāriņtiesai ir pienākums novērtēt nepilngadīgā ārzemnieka tiesību ievērošanu un uzturēšanas apstākļus bērnu aprūpes iestādē vai pie aizbildņa, pārliecināties, ka likumiskais pārstāvis pienācīgi pārstāv nepilngadīgā ārzemnieka tiesības un intereses un situācijās, kad ir nepieciešams, sniegt norādījumus un atbalstu.

Juridiskā pārstāvja nodrošināšana

Nepieciešamības gadījumā nepilngadīgajam ārzemniekam bez pavadības ir jānodrošina kvalitatīva juridiskā palīdzība. Piemēram, ja aizbildnim/pārstāvim trūkst zināšanu bērnu tiesību aizsardzības jomā viņa aizstāvībai.⁶⁴

---

⁶³ CRC General comments No.6 (2005), para 40.

⁶⁴ Ibid, para 34, 36.

Periodiska bērna personas lietas pārskatīšana un konfidencialitāte

Atbildīgām iestādēm jāveic regulāras nepilngadīgās personas bez pavadības personas lietas pārbaudes un novērtējumi, kā arī jānodrošina tiesības uz personas datu aizsardzību – jāievēro iegūtās informācijas konfidencialitāte.⁶⁵

Ģimenes atkalapvienošana

Bērns nevar tikt šķirts no vecākiem pret viņu gribu, izņemot tos gadījumus, kad šāda šķiršana ir bērna interesēs. Izvērtējot bērna šķiršanas no vecākiem iemeslus un meklējot ilgtermiņa risinājumus, pirmām kārtām ir jāanalizē iespēja bērnam atkalapvienoties ar vecākiem.⁶⁶

Lai nodrošinātu izbraukšanas rīkojuma vai lēmuma par piespiedu izraidīšanu izpildi, nepilngadīgā persona bez pavadības ir nododama ģimenes loceklim, vecāku likumiskajam pārstāvim, pārstāvim, kas uzrauga bērnu tiesību ievērošanu bērna mītnes valstī, vai iestādes pārstāvim, kas nodrošina bērna ievietošanu piemērotā uzņemšanas iestādē.⁶⁷

Pirms nepilngadīgā ārzemnieka ģimenes locekļu meklēšanas uzsākšanas ir nepieciešams noskaidrot bērna viedokli par ģimenes atkalapvienošanās iespēju. Ja bērns nevēlas uzsākt ģimenes meklēšanu un atgriezties ģimenē, nepieciešams noskaidrot iemeslus.

Tiesības uz izglītību

Nepilngadīgai personai bez pavadības ir jānodrošina iespēja saņemt izglītību visās pārvietošanas stadijās.⁶⁸

---

⁶⁵ CRC General comments No.6 (2005), para 22, 29, 30, 35.

⁶⁶ Ibid, para 79–83.

⁶⁷ Imigrācijas likuma 50.³panta trešā daļa.

⁶⁸ CRC General comments No.6 (2005), para 41.

Nepilngadīgam ārzemniekam vai bezvalstniekam, kuram nav likumīga pamata uzturēties Latvijas Republikā, ir tiesības iegūt pamatizglītību laika posmā, kas noteikts brīvprātīgai izceļošanai, vai laika posmā, uz kādu izraidīšana atlikta, kā arī viņa aizturēšanas laikā.⁶⁹

Bērns ir jāreģistrē izglītības iestādē, cik vien ātri iespējams, un jānodrošina atbilstoša palīdzība mācībās. Tāpat bērnam ir jānodrošina tiesības saglabāt savu kulturālo savdabīgumu un vērtības, tostarp attīstīt savas dzimtās valodas zināšanas.⁷⁰

Tiesības brīvi izteikt savu viedokli, uzskatus un vēlmes

Nepilngadīgais ārzemnieks ir jāinformē par tiesībām brīvi izteikt savu viedokli, uzskatus un vēlmes. Informācija ir jāpasniedz tādā veidā, lai bērns spētu to saprast (ņemot vērā bērna vecuma un brieduma pakāpi).

Nepilngadīgais ārzemnieks bez pavadības ir jāinformē par visiem pieņemtajiem lēmumiem un jāņem vērā viņa viedoklis.⁷¹

Lai veicinātu bērna uzticēšanos un līdz ar to viņš droši paustu savu viedokli, svarīgi ir:

- Izrādīt rūpes par bērnu un respektēt viņu kā personību.
- Bērniem jautāt, kā viņai/viņam klājas, kā viņš vai viņa jūtas savā apmešanās vietā un vai viņai vai viņam kaut kas ir nepieciešams.
- Iesaistīties sarunā ar bērnu par ikdienas jautājumiem.
- Izrādīt empātiju, runāt ar bērnu par viņai/viņam svarīgām lietām, kas viņu interesē.
- Sajust, vai bērns sarunā jūtas droši; nomierināt viņu un radīt priekšstatu, ka bērns kontrolē notiekošo.
- Izveidot bērniem draudzīgu tikšanās telpu.
- Iepazīstināt ar sevi un izskaidrot savas profesionālās funkcijas.

⁶⁹ Izglītības likuma 3.panta trešā daļa.

⁷⁰ CRC General comments No 6 (2005), para 42.

⁷¹ Ibid, para 25.

- Izskaidrot tikšanās mērķi un iemeslu, kādēļ ar viņu tiek runāts un kas notiks pēc tam.
- Atvēlēt pietiekami daudz laika, lai runātu ar bērnu un klausītos.
- Ja nepieciešams, nodrošināt, lai būtu pieejama kvalitatīva tulkošana.
- Atvēlēt laiku, lai bērns pārdomātu sniegto informāciju, aptvertu to.
- Jautāt bērnam, vai viņa/viņš ir izpratis informāciju un lai viņa/viņš izstāsta, ko ir sapratis.

Brīvības atņemšanas aizliegums

Vispārpieņemtais noteikums paredz, ka bērnam nevar atņemt brīvību.

Nepilngadīgajam ārzemniekam nevar atņemt brīvību vienīgi tādēļ, ka viņš nelikumīgi šķērso valsts robežu. Brīvības atņemšana ir pieļaujama tikai īpaši pamatotos gadījumos saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 37.panta nosacījumiem.⁷²

Bērna brīvības atņemšana nesamērīgi ierobežo tā tiesības būt aizsargātam no spīdzināšanas un citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem.⁷³

Kompetentajām iestādēm ir rūpīgi jāizvērtē brīvības atņemšanai alternatīvas iespējas. Gadījumā, ja bērnam tiek atņemta brīvība, tā ir jāīsteno pēc „aprūpes”, nevis „apcietināšanas” programmas. Turklāt jādara viss iespējamais bērna ātrākai atbrīvošanai un ievietošanai tā vajadzībām atbilstošā vietā.

---

⁷² Ibid, para 61, 63.

⁷³ UN GA Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Juan E. Méndez. A/HRC/28/685 (5 March 2015), para 80.

Brīvības atņemšanas vietā bērnam ir jānodrošina iespēja saņemt juridisko palīdzību, kontaktēties ar draugiem, radniekiem, pārstāvi, saņemt nepieciešamo medicīnisko un psiholoģisko palīdzību, kā arī izglītību.

Sodišanas nepieļaujamība

Nav pieļaujama nepilngadīgās personas bez pavadības sodīšana vienīgi tādēļ, ka tā nelikumīgi šķērso valsts robežu.⁷⁴

Nodarījumiem, kas ir saistīti ar personas iebraukšanu valstī, nekādos apstākļos nevar būt tādas pašas vai līdzīgas sekas, kādas var izrietēt no kriminālnoziedzuma izdarīšanas.⁷⁵

Tiesības uz atpūtu un brīvo laiku, veselības aprūpi un saskarsmi

Nepilngadīgai personai bez pavadības ir jānodrošina iespēja piedalīties spēlēs un izklaides pasākumos; iespēja regulāri kontaktēties ar draugiem, radniekiem, pārstāvi vai aizbildni, reliģiskās, juridiskās, sociālās organizācijas pārstāvjiem, iespēja saņemt medicīnisko un psiholoģisko palīdzību visās pārvietošanas stadijās.⁷⁶

Šo tiesību īstenošana ir jānodrošina arī nepilngadīgai personai bez pavadības, kura ir ievietota brīvības atņemšanas vietā.⁷⁷

Tiesības uz dzīvi, izdzīvošanu un attīstību

Valstij ir jānodrošina aizsardzības pasākumi pret vardarbību un visāda veida ekspluatāciju, tostarp bērns ir jāinformē par riskiem, kuriem viņš var tikt pakļauts.⁷⁸

⁷⁴ CRC General comments No.6 (2005), para 62. IPU resolution adopted unanimously by the 130th IPU Assembly, *The role of parliaments in protecting the rights of children, in particular unaccompanied migrant children, and in preventing their exploitation in situations of armed conflict* (Geneva, 20 March 2014). Available at: <http://www.ipu.org/conf-e/130/Res-3.htm>

⁷⁵ UN GA Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Juan E. Méndez. A/HRC/28/685 (5 March 2015), para 80.

⁷⁶ ANO Bērnu tiesību konvencijas 14. un 31.pants. CRC General comments No.6 (2005), para 33, 40, 48.

⁷⁷ CRC General comments No.6 (2005), para 63.

⁷⁸ Ibid, para 24.

Pirms lemt par atgriešanas lēmuma pieņemšanu attiecībā uz nepavadītu nepilngadīgo, attiecīgas iestādes, kas nav iestādes, kuras īsteno piespiedu atgriešanu, sniedz atbilstīgu palīdzību, pienācīgi ņemot vērā bērna intereses.⁷⁹

Pirms nepavadīts nepilngadīgais tiek izraidīts no valsts teritorijas, minētās dalībvalsts iestādes pārliecinās, ka nepilngadīgo nogādā pie viņa ģimenes locekļa, noteikta aizbildņa vai uz piemērotām uzņemšanas telpām valstī, uz kuru veic atgriešanu.⁸⁰

Neizraidīšanas principa ievērošana

Nepilngadīgu ārzemnieku nevar izraidīt, ja nosūtīšana uz uzņemošo valsti apdraud viņa dzīvību vai veselību.⁸¹

Riska izvērtēšanai attiecībā par iespējamību tikt pakļautam vardarbībai ir jābūt atbilstošai bērna vecumam un dzimumam. Ir jāņem vērā arī tāda seku iestāšanās kā nepietiekams uzturs un veselības aprūpe.⁸²

Nepilngadīgu personu bez pavadības nevar izraidīt no valsts ģimenes atkalapvienošanas nolūkā, ja pastāv risks, ka pēc atgriešanas mītnes valstī bērna pamattiesības var tikt pārkāptas.⁸³

Pirms atgriezt bērnu viņa izcelsmes valstī, ir jāizvērtē/jānoskaidro sekojošais:

- vispārējā un personiskā drošība, kā arī citi nosacījumi, tostarp sociāli-ekonomiskie;
- aprūpes pieejamība, kas atbilst bērna etniskai, reliģiskai, kulturālai un lingvistiskai izcelsmei;
- bērna un aprūpētāja viedokļi;

---

⁷⁹ Directive 2008/115/EC of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals. OJ L 348, 24.12.2008. (further – Directive 2008/115/EC), p. 98–107, article 10.

⁸⁰Ibid.

⁸¹CRC General comments No.6 (2005), para 26-28, 84.

⁸²Ibid.

⁸³Ibid, para 82.

- bērna integrācijas līmeņa un prombūtnes ilgums izcelsmes valstī;
- bērna tiesības uz identitātes, ieskaitot pilsonības, vārda un ģimenes attiecību, saglabāšanu.⁸⁴

Personas ar invaliditāti (tostarp personas ar garīga rakstura traucējumiem)

Vietās, kurās tiek izmitināti aizturētie ārzemnieki, jāatceras, ka telpām jābūt pielāgotām arī personām ar invaliditāti, tas ir, nepieciešams jebkāds alternatīvs aprīkojums, kas saistīts ar viņu īpašajām vajadzībām, piemēram, uzbrauktuves/nobrauktuves, lifts, kas nodrošinātu personas ratiņkrēslā brīvu pārvietošanos vienas ēkas dažādu stāvu ietvaros.

Personām ar īpašām vajadzībām faktiskās izraidīšanas laikā ir jāpievērš tikpat liela uzmanība kā nepilngadīgajiem bez pavadības. Šo personu nogādāšana izcelsmes valstī un nodošana tuviniekiem vai atbildīgajām aprūpes institūcijām ir tikpat nozīmīga kā bērnu bez pavadības gadījumā.

Jāņem vērā, ka mazāk aizsargāto personu grupai būtu pieskaitāmas ne tikai personas, kurām oficiāli ir piešķirta invaliditāte. Proti, novērotājam ir jāveic padziļināta informācijas analīze attiecībā uz ikvienu gadījumu, ja konstatējams, ka personai ir pārejošas kustību un saprašanas problēmas, piemēram, pēc operācijas, ārstēšanās kursa iziešanas ārstniecības iestādē, tai skaitā psihiatriskajā klīnikā, personas, kurām ir pārejoši kustības traucējumi, piemēram, lauztas ekstremitātes, redzes savainojums un tamlīdzīgi.

Konvojam iespēju robežās ir jānodrošina šo personu pavadīšana, vešana ratiņkrēslā, arī tad, ja norīkojot konvoju ir pamats uzskatīt, ka palīgīdzekļu (kruķu, balsta spieķu) izmantošana var radīt draudus konvojam un veicinās bēgšanas iespēju.

---

⁸⁴ Ibid, para 84.

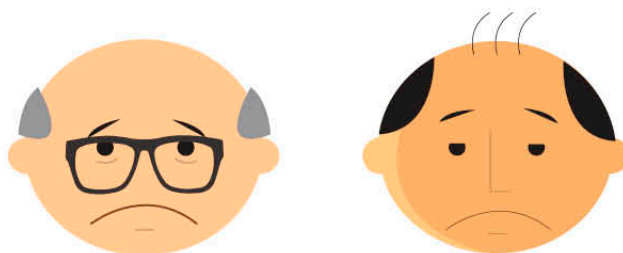
Grūtnieces kā mazāk aizsargāto personu grupa

Atbilstoši vispārējiem noteikumiem grūtnieces un sievietes, kuras baro bērnu ar krūti, ņemot vērā viņu īpašās vajadzības, nebūtu aizturamas. Tomēr pie alternatīvas izmitināšanas ir jāņem vērā sieviešu īpašās vajadzības, ieskaitot drošības garantijas no seksuālās un uz dzimumu balstītas vardarbības un izmantošanas. Ja nav pieejamas telpas, kurās izmitināt sievietes un/vai ģimenes, ir jāpiemēro aizturēšanas alternatīvas. Sievietēm grūtniecības stāvoklī jānodrošina telpas un preces, kuras ir piemērotas viņu higiēnas vajadzībām, jānodrošina viņas ar atbilstošu medicīnisko aprūpi un konsultācijām. Jāveicina sieviešu dzimuma apsargu un uzraugu nodarbināšana⁸⁵

Nav rekomendējama grūtnieču izraidīšana⁸⁶. Gadījumā, ja tiek pieņemts lēmums par grūtnieces izraidīšanu, ir nepieciešama ārsta izziņa, ka izraidīšanas process nekaitēs viņas veselības stāvoklim.⁸⁷

Gados vecāki aizturētie ārzemnieki

Gados vecākiem aizturētajiem ārzemniekiem var būt nepieciešama īpaša aprūpe un palīdzība, ņemot vērā viņu vecumu, neaizsargātību, ierobežoto kustīgumu, psiholoģisko un fizisko veselību, kā arī citus apstākļus⁸⁸

⁸⁵UNHCR The UN Refugee Agency izstrādātās „Aizturēšanas vadlīnijas”, 2012. 9.3.vadlīnija, 58., 59.p.

⁸⁶Directive 2008/115/EC article 5, article 8 part 4.

⁸⁷ANO Bērnu tiesību konvencijas preambulas 9.paragrāfs.

⁸⁸UNHCR The UN Refugee Agency izstrādātās „Aizturēšanas vadlīnijas”, 2012. 9.6.vadlīnija, 58., 64.p.

Cilvēku tirdzniecības upuri

Imigrācijas likumā tā ir tieši neminēta mazāk aizsargāta personu grupa, tomēr cilvēku tirdzniecības upuri viennozīmīgi ir pieskaitāmi pie tām personām, kas ir cietušas no smagas psiholoģiskas, fiziskas vai seksuālas vardarbības. Ja novērotājam rodas aizdomas, ka aizturētais ārzemnieks varētu būt cilvēku tirdzniecības upuris, tad, ievērojot cilvēku tirdzniecības upuru vieglo ievainojamību, nedrošības un baiļu sajūtu, saskarsme un komunikācija ir veicama maksimāli konfidenciāli un šķirti no pārējām personām. Nepieciešamības gadījumā ir jāizvērtē speciālistu, piemēram, psihologa, pieaicināšana, jo nereti komunikācija ar cilvēku tirdzniecības upuri var būt īpaši trausla un komplicēta. Tas vienlīdz arī attiecas uz tulka piedalīšanos, jo tulka loma precīzas informācijas nodošanā ir ļoti svarīga. Formālismam, bet tajā pašā laikā pārlietu emocionālam komunikācijas stilam, nav vietas.

Cilvēku tirdzniecības upuriem, cik drīz vien iespējams, ir nodrošināma medicīniskā palīdzība un psiholoģiskais atbalsts, kā arī pārējās primārās vajadzības. Tāpat ļoti svarīgi ir respektēt upura dzimumu, vecumu un kulturālās īpatnības, kas atsevišķos gadījumos, piemēram, var nozīmēt ar upuri viena dzimuma personas piedalīšanos aptaujā.

Cilvēku tirdzniecības upura gadījumā izraidīšana būtu nekavējoties atliekama līdz tālāku apstākļu noskaidrošanai. Secīgi būtu lemjams jautājums par nogaidīšanas perioda piešķiršanu un termiņuzturēšanās atļaujas izsniegšanu.

7. 1 Cilvēku tirdzniecība

Normatīvais regulējums cilvēku tirdzniecības jomā

Cilvēku tirdzniecības novēršanas un apkarošanas jomā dokuments, uz kā pamata ir būvēti virkne turpmākie tiesību akti, tostarp Latvijas normatīvais regulējums, ir t.s. Palermo protokols⁸⁹, kurā pirmoreiz tika sniegta visaptveroša cilvēku tirdzniecības definīcija. Latvijas Republikas normatīvajā regulējumā no Palermo protokola pārņemtā cilvēku tirdzniecības definīcija ir ietverta Krimināllikuma 154.² panta pirmajā daļā, savukārt kriminālatbildība par cilvēku tirdzniecību ir noteikta Krimināllikuma 154.⁸⁸ pantā.

Attiecībā uz kriminālatbildības un administratīvās atbildības piemērošanu Latvijas normatīvajā regulējumā ir nostiprināts upura pasargāšanas no apsūdzības princips, saskaņā ar kuru personu var atbrīvot no kriminālatbildības vai administratīvās atbildības, ja tā pārkāpumu izdarījusi laikā, kad bija pakļauta cilvēku tirdzniecībai un tika piespiesta to izdarīt.

Izraidāmais ārzemnieks, ja atzīts par cilvēku tirdzniecības upuri, var pretendēt uz nogaidīšanas perioda piešķiršanu, kā arī secīgi uz termiņuzturēšanās atļaujas saņemšanu. Savukārt par cilvēku tirdzniecības upuri personu var atzīt divas institūcijas: Valsts policija ar lēmumu par personas atzīšanu par cietušo saistībā ar cilvēku tirdzniecību vai izziņa, ka persona ir cietusi cilvēku tirdzniecībā ārvalstī, vai pamatojoties uz sociālo pakalpojuma sniedzēja izveidotas speciālistu komisijas novērtēšanas protokolu – atzinumu.

---

⁸⁹ ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to.

Cilvēku tirdzniecības jēdziens, veidi un pazīmes

Cilvēku tirdzniecību veido trīs elementi - rīcība, līdzekļi un mērķis.

Ir jākonstatē **rīcība**, ka persona tiek vervēta, pārvadāta, slēpta, nodota citām personām vai arī saņemta no citas personas.

Šīs darbības notiek, pielietojot tādus **līdzekļus** kā krāpniecību, draudus, spēku, cita veida piespiešanu vai aizvešanu ar varu, personu maldinot vai ļaunprātīgi izmantojot tās ievainojamību, bezspēcību, vai arī izmantojot materiālus labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu, kurai ir vara pār cilvēku tirdzniecības upuri.

Savukārt cilvēku tirdzniecības **mērķis** parasti ir personu kādā veidā ekspluatēt. Eksploatācija var izpausties kā personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešana veikt darbu, sniegt pakalpojumus vai izdarīt noziedzīgus nodarījumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

Attiecībā uz **bērniem** jākonstatē tikai **rīcība** un **mērķis**.

Cilvēku tirdzniecība var izpausties dažādos veidos, un uz šiem veidiem var norādīt indikatori jeb pazīmes. Daļa no pazīmēm ir universālas, savukārt citas pazīmes vairāk raksturīgas tikai noteiktiem cilvēku tirdzniecības veidiem (skatīt pielikumu Nr.3.1.). Pilnīga un visaptveroša pazīmju saraksta nav. Ne visi indikatori būs konstatējami visās situācijās, kuras ir saistītas ar cilvēku tirdzniecību. Tāpat indikatoru jeb pazīmju esība automātiski nepierāda cilvēku tirdzniecības gadījumu. Tomēr šo pazīmju vai to kopuma esībai būtu jānovēd pie atbilstošas papildu apstākļu pārbaudes.⁹⁰

---

⁹⁰ Sk. Apvienoto Nāciju Organizācijas Narkotiku un noziedzības novēršanas birojs. Cilvēku tirdzniecības indikatori. www.unodc.org.

Izplatītākie cilvēku tirdzniecības veidi:

- seksuālā ekspluatācija;
- darba ekspluatācija;
- piespiešana ubagot vai veikt noziegumus (tajā skaitā savervēt citus cilvēku tirdzniecības upurus);
- mājkalpība;
- fiktīvās laulības (var būt vērtējama kā cilvēku tirdzniecība, ja papildus ir konstatējama arī šīs personas ekspluatācija).

Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana izraidīšanas procesā

Latvijas situācijā jāņem vērā, ka mūsu valsts bieži nav cilvēku tirdzniecības upuru mērķa valsts, bet gan tranzīta valsts, un nereti ārzemnieki, kuri ir aizturēti un tiks izraidīti no Latvijas, sākotnēji vēlējās nokļūt citā valstī, visbiežāk kādā no Eiropas Savienības dalībvalstīm. Tādējādi ir iespējams, ka attiecīgā persona ir potenciāls cilvēku tirdzniecības upuris, bet pati to vēl nenojauš, jo nav saskārusies ne ar kādiem spaidu elementiem un cer, ka attiecīgajā valstī tai tiks nodrošināts darbs un labāka dzīve. Šādos gadījumos personu par cilvēku tirdzniecības upuri nevarēs atzīt, tomēr šī informācija var noderēt, lai iegūtu ziņas par iespējamajiem cilvēku tirdzniecības maršrutiem, mērķa grupām un izcelsmes valstīm.

Vienlaikus jāpievērš uzmanība tam, kāda informācija ir par laika posmu no brīža, kad persona pieņēma lēmumu izceļot no savas izcelsmes valsts, līdz brīdim, kad tika pieņemts lēmums par attiecīgās personas piespiedu izraidīšanu. Proti, kā persona izlēma izceļot, vai viņa zināja, uz kuriem brauks, vai viņai bija prātā konkrēta darba vieta vai valsts, vai līdzekļus izceļošanai viņa bija sakrājusī pati vai arī aizņēmas. Ja līdzekļus persona aizņēmas, vai tas bija no tām pašām personām, kas palīdzēja organizēt izceļošanu un solīja nodrošināt darba vietu. Šie apstākļi attiecīgi var liecināt, ka persona, iespējams, tiek turēta parādu verdzībā.

Tāpat ir jāpievērš uzmanība tam, vai persona pēc izceļošanas no savas izcelsmes valsts jau ir strādājusi, iespējams, kādā trešajā valstī. Šādos gadījumos būtu jānoskaidro, kāda veida darbs tas bija, vai persona par to saņēma samaksu, cik lielu, vai dzīvoja vietā, kur strādāja, vai viņai bija mobilais telefons, vai varēja sazināties ar tuviniekiem, vai viņai bija personu apliecinoši dokumenti, kāpēc tika pieņemts lēmums darba vietu atstāt. Šī un cita saistītā informācija var norādīt uz to, ka persona jau ir bijusi pakļauta cilvēku tirdzniecībai. Viens no aspektiem, kam arī ir jāpievērš uzmanība, ir personas izcelsmes valsts. Svarīgi, ka pazīmes nav jāskata izolēti, bet gan kopsakarā viena ar otru.

Sadarbība cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā izraidīšanas procesā

Veiksmīgai cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanai nepietiek tikai ar konkrētas iestādes vai organizācijas prasmi ieraudzīt pazīmes, kas norāda uz iespējamu cilvēku tirdzniecības gadījumu. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā vienlīdz svarīga ir efektīva un koordinēta sadarbība iesaistīto dalībnieku starpā. Starpinstitūciju sadarbība ir svarīga ne tikai no vainīgo personu saukšanas pie atbildības skatupunkta, bet arī no cietušo aizsardzības un palīdzības sniegšanas viedokļa.

Novērotājam, atpazīstot iespējamo cilvēku tirdzniecības upuri, informācija ir nekavējoties jāsniedz Valsts robežsardzes amatpersonām. Valsts robežsardzes amatpersonas ir tās, kas kopumā vada un atbild par izraidīšanas procesu. Tāpēc ir tikai loģiski, ka pirmā informācija par potenciālo cilvēku tirdzniecības upuri ir jāsniedz atbildīgajām Valsts robežsardzes amatpersonām.

Pēc informācijas sniegšanas par iespējamo cilvēku tirdzniecības upuri Valsts robežsardzes amatpersonām ir nekavējoties jālemj par izraidīšanas atlikšanu, kā arī jāinformē ārzemnieks par tiesībām, ko viņš iegūtu, ja tiktu atzīts par cilvēku tirdzniecības upuri. Secīgi informācija par iespējamo cilvēku tirdzniecības upuri Valsts robežsardzei ir jāsniedz Valsts policijai, kas ir atbildīga par noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu un atklāšanu, kā arī sociālo pakalpojumu sniedzējam, kas var nodrošināt palīdzības un atbalsta sniegšanu

cilvēku tirdzniecības upuriem. Šobrīd tādi valstī ir divi: biedrība "Patvērums "Drošā māja"" un biedrība "Centrs MARTA".

Valsts policija savas kompetences ietvaros lemtu par kriminālprocesa uzsākšanu vai atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, savukārt sociālo pakalpojumu sniedzējs savas komisijas ietvaros neatkarīgi no Valsts policijas pieņemtā lēmuma izvērtētu personas atbilstību cilvēku tirdzniecības upura tiesiskajam statusam. Gadījumā, ja sociālo pakalpojumu sniedzējs pieņemtu lēmumu par personas atzīšanu par cilvēku tirdzniecības upuri, personai tiktu nodrošināta nepieciešamā palīdzība un atbalsts.

Savukārt novērotajam ieteicams vēlāk lūgt Valsts robežsardzei sniegt vispārīgu informāciju par veiktajām darbībām un procesu, kādā pašlaik atpazītais cilvēku tirdzniecības upuris atrodas.

8. Ziņojuma sniegšana

Turpmāk neliels ieskats svarīgākajos aspektos, akcentējot to, kāpēc ir svarīgi ziņot ne tikai periodiski, bet arī – par konstatētajām problēmām – nekavējoties, īpaši, ja trūkumi var būtiski ietekmēt personas pamattiesības.

Ziņojuma sniegšana pēc personas aptaujas/pagaidu turēšanas telpu apsekošanas

Ja personas aptaujā vai pagaidu turēšanas telpu apsekošanā ir iegūtas ziņas par iespējamu pārkāpumu un tās ir objektīvi pārbaudāmas, ir jāveic šāda pārbaude.

Ja ir ziņas par vardarbību, var lūgt VRS veikt pārbaudi. Pēc pārbaudes (gan pašu pārbaudes, gan atzinuma no Valsts robežsardzes saņemšanas) ir jāsniedz īss ziņojums par konkrēto problēmu.

Ja informācija nav objektīvi pārbaudāma, bet ir pietiekami nopietna, tāpat arī to nevar atstāt bez ievērības un ir jāsniedz ziņojums.

Ziņojuma sniegšana pēc faktiskās novērošanas pabeigšanas

Pēc katras izraidīšanas būtu sniedzams īss ziņojums par konkrēto izraidīšanu. Ziņojums sniedzams Valsts robežsardzei, bet, ja konstatēti trūkumi arī citu institūciju darbībā, kopija papildus jānosūta vēl šīm institūcijām. Ziņojums jāsniedz ne tikai par negatīvo, bet arī pozitīvo praksi.

Ieteicams katru atsevišķo ziņojumu nosūtīt arī elektroniskā formā.

Ziņojumos, kuros minēti problemātiskie aspekti, jānorāda termiņš, kurā iestādei jāsniedz atbilde par plānotajām darbībām norādīto trūkumu novēršanai. Novērotājam rūpīgi jāseko līdzī rekomendāciju izpildei.

Ārkārtas ziņojumu sniegšana

Ja ir saņemtas vairākas viena veida sūdzības, kas liecina par sistēmiskām problēmām konkrētā aspektā, var sniegt ārkārtas ziņojumu par šo vienu aspektu, negaidot kārtējā periodiskā ziņojuma sniegšanas laiku.

Ziņojumā jānorāda termiņš, kurā sniedzama atbilde par plānotajām darbībām konstatēto trūkumu novēršanai. Novērotājam rūpīgi jāseko līdzi rekomendāciju izpildei.

Periodiskā ziņojuma sniegšana

Saskaņā ar Imigrācijas likuma 50.⁷pantu periodiskais ziņojums jāsniedz uzraugošajai institūcijai – Iekšlietu ministrijai. Ziņojumā jāietver ziņojumu apkopojums visās novērošanas jomās, ja iespējams, kopā ar jau paveikto problēmas risināšanā un rekomendācijām institūciju darbības uzlabošanai. Kopija jānosūta arī Valsts robežsardzei un Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei starpinstiūciju atklātības un sadarbības veicināšanai.

Ziņojumā jānorāda termiņš, kurā sniedzama atbilde par plānotajām darbībām ziņojumā konstatēto trūkumu novēršanai. Novērotājam rūpīgi jāseko līdzi rekomendāciju izpildei.

Ziņojumam vajadzētu būt publiskam, ievērojot personu aizsardzības prasības, tomēr tas nosūtāms atbildīgajai iestādei aptuveni mēnesi pirms publiskošanas, lai dotu iespēju sagatavot atbildi par konstatētajām problēmām.

Pielikumi

Pielikums Nr. 1 „Vizītes plānošana”

1. Jāizvēlas vieta, kur tiks veikta vizīte.
2. Jāapkopo pieejamā informācija par aizturēšanas/izmitināšanas vietu:
  - a. informācija no iepriekšējām vizītēm, kā arī no citiem informācijas avotiem (NVO, citi monitoringa mehānismi u.c.);
  - b. tieši atbildīgās amatpersonas, kā arī augstākās amatpersonas;
  - c. aizturēšanas/izmitināšanas vietas platība, personu skaits un statuss;
  - d. jebkādas zināmas vai iespējamās problēmas.
3. Pamatojoties uz savākto informāciju, jānosaka vizītes specifiskie mērķi:
  - a. vispārējs aizturēšanas/izmitināšanas vietu apstākļu izvērtējums;
  - b. atkārtota vizīte, lai pārbaudītu veiktos uzlabojumus;
  - c. citi.
4. Komandas darba organizēšana:
  - a. sagatavot jautājumus par aizturēšanas/izmitināšanas vietu apstākļiem, lai nodrošinātu standartizētu informācijas savākšanu;
  - b. noteikt vienu personu, kura vadīs komandu un būs atbildīga par vizītes koordināciju;
  - c. nodrošināt, lai visiem komandas biedriem būtu vienāda informācija par apmeklējamo aizturēšanas/izmitināšanas vietu, mērķiem un vizītes veidu;
  - d. sadalīt dažādus uzdevumus komandas dalībniekiem atbilstoši viņu prasmēm un plānotajam vizītes ilgumam.
5. Jāsaplāno jebkādi nepieciešamie kontakti, kas būtu jānodibina ar konkrēto aizturēšanas/izmitināšanas vietu:
  - a. paziņojums par vizītes veikšanu;
  - b. saņemt atļauju vai attaisnot jebkādu materiālu paņemšanu un izmantošanu (ieraksti u.c.).

Pielikums Nr. 2 „Vizītes norise”

1. Sākotnējā sarunā ar aizturēšanas/izmitināšanas vietas vadītāju vai citu atbildīgo amatpersonu paveicams:
  - a) iepazīstināt ar monitoringa mehānismu un komandas dalībniekiem;
  - b) izskaidrot vizītes nozīmi un mērķi;
  - c) izskaidrot darbā izmantojamās metodes, jo īpaši nepieciešamību runāt ar aizturēšanas/izmitināšanas vietās esošām personām bez administrācijas klātbūtnes;
  - d) izskaidrot, kādiem mērķiem tiks izmantota savāktā informācija;
  - e) atkārtoti apliecināt, ka komandas dalībnieki ievēros aizturēšanas/izmitināšanas vietas iekšējo kārtību un drošības pasākumus;
  - f) izskaidrot, kā notiks vizīte un cik ilgi tā varētu norisināties;
  - g) pieprasīt vispārīgu informāciju par aizturēšanas/izmitināšanas vietu, īpaši par personām ar īpašām vajadzībām, bērniem, grūtniecēm, kā arī to, vai pēc iepriekšējās vizītes ir notikušas kādas būtiskas izmaiņas;
  - h) lūgt atbildīgās amatpersonas viedokli par:
    - a. aizturēšanas/izmitināšanas vietas apstākļiem,
    - b. jebkādiem problemātiskiem jautājumiem un to cēloņiem,
    - c. priekšlikumiem saistībā ar nepieciešamiem uzlabojumiem,
    - d. tikšanos, lai runātu par vizītes rezultātiem.
2. Pārrunu ar aizturēšanas/izmitināšanas vietās esošām personām secīga un ieteicama norise:
  - a) sasveicināties;
  - b) izskaidrot pilnvaru robežas un vizītes mērķi;
  - c) sākt ar vispārējiem un pakāpeniski nonākt pie sīkākiem jautājumiem;
  - d) sarunas beigās noskaidrot, vai ir kas tāds, par ko šī persona vēlētos aprunāties;

- e) informēt, kādam nolūkam informācija tiks izmantota;
  - f) atvadīties.
3. Vizītes noslēguma būtība:
- a) ar komandas biedriem operatīvi apmainīties ar informāciju, lai saprastu, vai nepieciešama kāda nekavējoša rekomendācija;
  - b) informēt iestādes vadītāju par vizītes secinājumiem un rekomendācijām (par pārkāpumiem, kas jāpārtrauc nekavējoties, informē mutiski uzreiz pēc vizītes).

Pielikums Nr. 3 "Aizturētā un izraidāmā ārzemnieka tiesības"

Aizturētā ārzemnieka tiesības

- Pieprasīt, lai aizturētā apskati veic persona, kas ir vienāda dzimuma ar aizturēto.
- Būt klāt personisko mantu apskatē.
- Atrasties šķirti no kriminālprocesuālā kārtībā aizturētām vai apcietinātām personām.
- Atrasties atsevišķā telpā no pretējā dzimuma aizturētām personām.
- Izteikt lūgumu ģimenes locekļus izmitināt kopā, lai saglabātu ģimenes vienotību.
- Nepieciešamības gadījumā saņemt medicīnisko palīdzību.
- Iepazīties ar materiāliem, kas saistīti ar viņa aizturēšanu.
- Sazināties tam saprotamā valodā un iepazīties ar viņa tiesībām un pienākumiem.
- Sazināties ar savas valsts konsulāro iestādi.
- Saņemt juridisko palīdzību.
- Pārsūdzēt rajona tiesā lēmumu par aizturēšanu.

Ārzemnieka tiesības izmitināšanas centrā

- Iepazīties ar izmitināšanas centra iekšējās kārtības noteikumiem.
- Informēt ģimenes locekļus, radniekus vai citas personas par savu atrašanās vietu.
- Par saviem līdzekļiem saņemt juridisko palīdzību.
- Satikties ar ģimenes locekļiem vai radniekiem, kā arī starptautisko un nevalstisko cilvēktiesību organizāciju pārstāvjiem.
- Iesniegt sūdzības un iesniegumus.

- Saņemt uzturu (ne mazāk kā 3 ēdienreizes dienā), dzeramo ūdeni (jebkurā laikā) un materiālo nodrošinājumu sadzīves vajadzībām saskaņā ar noteiktajām uzturēšanas normām.
- Saņemt neatliekamo medicīnisko palīdzību, kā arī garantētos veselības aprūpes pakalpojumus normatīvajos aktos noteiktajā apjomā un kārtībā.
- Par saviem līdzekļiem saņemt veselības aprūpes pakalpojumus un medikamentus, ko izrakstījusi ārstniecības persona, ja tie neietilpst garantēto aprūpes pakalpojumu apjomā.
- Izmantot koplietošanas telpas.
- Lietot aizturētajiem ārzemniekiem paredzēto aprīkojumu.
- Saņemt sūtījumus un pienesumus.
- Turēt pie sevis naudas summu, kas nepārsniedz pusi no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas.
- Glabāt pārtikas produktus tam speciāli paredzētā vietā.
- Glabāt pie sevis mantas, kas nav iekļautas to priekšmetu sarakstā, kurus aizliegts glabāt izmitināšanas centrā.
- Saņemt mantas apskates un izņemšanas protokola kopijas, ja tiek veikta personas mantas izņemšana.
- Saņemt vērtslietu pieņemšanas – nodošanas akta, Ārzemnieka personiskās naudas uzskaites kartes kopiju.
- Naudu, vērtslietas, noliktavā glabājamus priekšmetus ar centra priekšnieka rakstisku atļauju nodot radniekiem vai citām personām.
- Izmantot izmitināšanas centra dienas kārtībā noteiktās tiesības.

Ārzemnieka tiesības administratīvajā procesā

- Iepazīties ar lietas materiāliem (tai skaitā ar ierakstiem, ja tiesas sēdes gaita tiek fiksēta, izmantojot tehniskos līdzekļus), izdarīt no tiem izrakstus, norakstus un izgatavot to kopijas (turpmāk – noraksts).

- Piedalīties tiesas sēdē.
- Pieteikt noraidījumus.
- Iesniegt pierādījumus.
- Piedalīties pierādījumu pārbaudē.
- Pieteikt lūgumus.
- Dot tiesai mutvārdu un rakstveida paskaidrojumus.
- Izteikt savus argumentus un apsvērumus.
- Celt iebildumus pret cita administratīvā procesa dalībnieka lūgumiem, argumentiem un apsvērumiem.
- Pārsūdzēt tiesas spriedumu un lēmumu.
- Saņemt lietā esošā sprieduma un lēmuma norakstu, kā arī izmantot citas procesuālās tiesības, kuras piešķirtas ar likumu.
- Pilnīgi vai daļēji atteikties no pieteikumā ietvertā prasījuma.
- Kamēr lietas izskatīšana pēc būtības nav pabeigta, rakstveidā grozīt pieteikuma pamatu vai priekšmetu, kā arī prasījuma apmēru.

Izraidāmā ārzemnieka tiesības

- Iepazīties valodā, kuru ārzemnieks saprot, ar izbraukšanas rīkojumu vai lēmumu par piespiedu izraidīšanu, ar tajos ietverto lēmumu par iekļaušanu sarakstā un ar lēmumu par ieceļošanas aizliegumu Šengenas teritorijā, iepazīšanos ar lēmumu apstiprinot ar savu parakstu.
- Rakstveidā paskaidrot iemeslu atteikumam parakstīties par iepazīšanos ar lēmumu.
- Saņemt skaidrojumu par izbraukšanas rīkojuma vai lēmuma par piespiedu izraidīšanu būtību un apstrīdēšanas kārtību.

- Saņemt informāciju par ārzemnieka tiesībām uz valsts nodrošināto juridisko palīdzību Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumā noteiktajā kārtībā, gadījumā un apjomā, ja:
  - tam nepietiek līdzekļu, persona uzturas Latvijā un attiecībā uz viņu izdotā izbraukšanas rīkojuma vai lēmuma par piespiedu izraidīšanu izpilde tiek apturēta;
  - ārzemnieks aizturēts un uzturas Latvijas Republikā speciāli iekārtotās telpās vai izmitināšanas centrā.
- Saņemt skaidrojumu par ārzemnieka tiesībām iesniegt prasību pret darba devēju, ja ārzemnieks bijis nelikumīgi nodarbināts Latvijā, un panākt, lai tiek izpildīts spriedums par darba samaksu, kā arī par prasības iesniegšanas un atalgojuma atgūšanas procedūru un iespēju pieprasīt termiņuzturēšanās atļauju.
- Lūgt pagarināt izbraukšanas rīkojumā noteikto termiņu, pastāvot noteiktiem apstākļiem, ņemot vērā, ģimenes vai sociālās saites, vai gadījumā, ja ārzemniekam ir nepilngadīgs bērns, kas Latvijā apmeklē izglītības iestādi.
- Saņemt informāciju rakstveidā par izraidīšanas termiņa pagarinājumu.
- Izbraukt no valsts ātrāk nekā norādīts iestādes izdotā izbraukšanas rīkojumā.
- Pieteikties uz atbalstu, ko sniedz starptautiskās organizācijas, biedrības vai nodibinājumi brīvprātīgo atgriešanos programmu ietvaros.
- Saņemt izceļošanas dokumentu, ja ārzemniekam tāda nav un to nav iespējams iegūt ar diplomātisko dienestu starpniecību.
- Ne vēlāk kā 12 stundas pirms izraidīšanas uzsākšanas saņemt informāciju par plānoto izraidīšanas datumu, kā arī par izmaiņām piespiedu izraidīšanas īstenošanā.

Saņemt ēdināšanai un transporta izdevumu segšanai paredzētu naudas summu normatīvajos aktos noteiktajā apmērā

- (nepilngadīgajam ārzemniekam paredzēto naudu izsniedz viņa likumīgajam pārstāvim).
- Saņemt informāciju, ka attiecībā uz viņu tiks izdots izbraukšanas rīkojums, kuram var tikt pievienots lēmums par iekļaušanu sarakstā un lēmums par ieceļošanas aizliegumu Šengenas teritorijā gadījumos, ja ārzemnieka nelikumīga uzturēšanās Latvijā konstatēta tad, kad viņš izceļo, šķērsojot ārējo robežu, un nav iespējams izdot izbraukšanas rīkojumu līdz starptautiska reisa transporta atiešanai.
- Lūgt atcelt izbraukšanas rīkojumā ietverto lēmumu par aizliegumu ieceļot Šengenas teritorijā, ja viņš pilnībā ir izpildījis izbraukšanas rīkojumu.
- Apstrīdēt padotības kārtībā augstākā iestādē izbraukšanas rīkojumu vai lēmumu par piespiedu izraidīšanu.
- Pārsūdzēt, iesniedzot pieteikumu tiesā, lēmumu par citas Eiropas Savienības dalībvalsts lēmuma par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu atzīšanu.

Ārzemnieka, kurš atpazīts kā iespējamais cilvēku tirdzniecības upuris, tiesības

- Saņemt informāciju par nogaidīšanas perioda piešķiršanas iespēju un tiesībām iesniegt iesniegumu par nogaidīšanas perioda piešķiršanu.
- Tikt informētam par termiņuzturēšanās atļaujas piešķiršanas nosacījumiem.
- Tikt informētam par sociālās rehabilitācijas pakalpojumu apjomu, kurus nodrošina cilvēku tirdzniecības upurim, ja ir izsniegta termiņuzturēšanās atļauja, kā arī iespēju saņemt atbalstu nogaidīšanas perioda laikā.⁹¹

---

⁹¹ Likums "Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/152712-par-cilveku-tirdzniecibas-upura-uzturesanos-latvijas-republika>.)"

Pielikums Nr. 3.1.

“Cilvēku tirdzniecības pazīmes (indikatori)”

1. Vispārīgās cilvēku tirdzniecības pazīmes:

- persona ir spiesta strādāt pret savu gribu;
- personai nav iespējas pamest savu darba vidi, viņa dzīvo darba telpās;
- persona cenšas dot zīmi, ka viņas gaitas tiek kontrolētas;
- persona izrāda bailes vai trauksmi;
- persona, viņas ģimenes locekļi vai citi tuvi cilvēki ir bijuši pakļauti vardarbībai;
- personām ir redzami ievainojumi, kuri varētu būt radušies uzbrukuma rezultātā;
- personām ir ievainojumi, kuri raksturīgi noteiktiem darbiem vai kontroles pasākumiem;
- personām ir ievainojumi, kuri liecina par konkrētām ierobežojošām metodēm (piemēram, zilumi uz rokām, kuri liecina par sasiešanu);
- personas izrāda neuzticēšanos valsts amatpersonām;
- personas ir pārbijušās brīdī, kad tiek nodotas valsts amatpersonām;
- personas baidās, ka tiks atklāts viņu imigranta statuss;
- personai nav savas pases un citu dokumentu, tie visi ir citas personas rīcībā;
- personai ir viltus identitāte vai viltoti dokumenti;
- persona ir saistīta ar vietu, par kuru ir zināms, ka tur notiek cilvēktirdzniecība, vai tā ir konstatēta šādā vietā;
- persona nezina valsts valodu;
- persona nezina savu mājas vai darba adresi;
- personai nav iespējams ietekmēt savus darba apstākļus;
- uz tieši personai adresētu jautājumu viņas vietā atbild kāds cits;
- persona ir spiesta strādāt apstākļos, kuri viņu neapmierina;
- persona tiek disciplinēta ar dažādu sodu palīdzību;
- persona nesaņem algu vai arī tā ir niecīga;

- personai nav pieejas saviem nopelnītajiem naudas līdzekļiem, nav skaidras naudas;
- persona strādā ļoti ilgas darba stundas ļoti ilgos laika periodos, tai ir ļoti maz brīvdienu vai to nav nekad;
- persona ir spiesta dzīvot nepiemērotos apstākļos;
- personai nav pieejama medicīniskā aprūpe;
- personai tiek ierobežoti vai liegti sociālie kontakti;
- personai tiek liegta iespēja sazināties ar ģimenes locekļiem vai citiem cilvēkiem ārpus vides, kurā tā atrodas;
- personai nav atļauts brīvi komunicēt ar citiem, tajā skaitā ar institūcijām;
- personas ir pārliecinātas, ka tās ir parādā lielas naudas summas, kuras tām jāatstrādā;
- persona ir atkarības situācijā;
- persona nāk no vietas, kura ir zināma kā cilvēktirdzniecības izcelsmes valsts;
- par personu pārvietošanu ir samaksājis kāds, kurš atrodas galamērķī, bet personai šī naudas summa būs jāatgriež, to atstrādājot vai sniedzot pakalpojumus galamērķī;
- persona ir veikusi darbības, pamatojoties uz nepatiesiem solījumiem.

2. Cilvēku tirdzniecības pazīmes nepilngadīgajiem (bērniem):

- bērnam nav sasniedzami viņa vecāki vai likumiskie pārstāvji;
- bērns izskatās iebiedēts vai arī viņa uzvedība atšķiras no tipiskas viņa vecuma bērnu uzvedības;
- bērnam ārpus darba nav viņa vecuma draugu;
- bērnam nav pieejama izglītība;
- bērnam nav brīvā laika, lai spēlētos. Bērns dzīvo atsevišķi no citiem bērniem dzīvošanai nepiemērotos apstākļos;
- bērns ēd atsevišķi no citiem "ģimenes" locekļiem;
- bērnam ir jāpārtiek no ēdiena pārpalikumiem;
- bērns ir iesaistīts darbā, kas bērniem nav piemērots;

- bērns ceļo bez pilngadīgu personu pavadības;
- bērns ceļo kopā ar personām, kuras nav viņa radnieki.

3. Psiholoģiskās un fiziskās pazīmes, kas var radīt aizdomas, ka persona ir cilvēku tirdzniecības upuris:

- ir nobijies, satraukts, nomākts, pakļāvīgs, saspringts vai nervozs/paranoisks;
- izrāda neparasti bailīgu vai satraucošu uzvedību, kad nonāk saskarsmē ar institūcijām;
- izvairās no acu kontakta;
- nav laika izjūtas;
- fiziskais veselības stāvoklis liecina par veselības aprūpes trūkumu;
- ir fiziskas pazīmes, ka personai bijis nepietiekams uzturs;
- pamanāmas fiziskas un/vai seksuālas vardarbības pazīmes, fiziska ierobežošana, ieslodzīšana vai spīdzināšana.

Papildus vispārīgajām cilvēku tirdzniecības pazīmēm par konkrētu ekspluatācijas veidu var liecināt turpmāk minētās pazīmes.

4. Seksuālās ekspluatācijas pazīmes:

- persona var būt jebkurā vecumu grupā, bet tas ir atkarīgs arī no atrašanās vietas un pieprasījuma "tirgū";
- persona tiek pārvietota no viena bordeļa uz otru vai arī strādā vairākās vietās;
- persona tiek pavadīta visur, kur tā dodas, tajā skaitā uz un no darba, kā arī uz jebkurām citām aktivitātēm;
- personai ir tetovējumi vai citas zīmes, kuras norāda uz "piederību" konkrētam tirgotājam;
- persona guļ darba vietā, kur apkalpo klientus;
- persona dzīvo vai ceļo grupā, dažkārt ar citām personām, kuras runā citā valodā;
- personai ir ļoti maz drēbju;

- personai ir tikai tādas drēbes, kuras tipiski tiek nēsātas, kuras piedāvājot seksuāla rakstura pakalpojumus;
- persona zina tikai ar seksu saistītus vārdus vietējā valodā vai valodā, kurā runā viņas klienti.

5. Darba ekspluatācijas pazīmes:

- persona dzīvo dzīvošanai nepiemērotās telpās, piemēram, lauksaimniecības vai ražošanas ēkās;
- persona nav ģērbta darbam piemērotās drēbēs, var nebūt darba aizsardzības līdzekļu vai siltu drēbju;
- persona pārtiek no ēdiena pārpalikumiem;
- personai nav darba līguma;
- persona strādā ļoti ilgas darba stundas;
- persona ir atkarīga no darba devēja tādās jomās kā darbs, transports un dzīvesvieta;
- persona nevar izvēlēties, kur dzīvot;
- persona nepamet darba telpas bez darba devēja pavadības;
- personai nav atļauts brīvi pārvietoties.
- persona ir paļauta drošības pasākumiem, kuru mērķis ir noturēt viņu darba vietā;
- persona tiek disciplinēta ar sodu palīdzību;
- persona ir pakļauta apvainojumiem, ļaunprātīgai izmantošanai, draudiem un fiziskajai vardarbībai;
- personai trūkst pamatizglītības, nav licences/ sertifikāta attiecīgajā darbības jomā.

6. Piespiešanas ubagot un veikt sīkus noziegumus pazīmes:

- bērni, vecāka gadagājuma cilvēki, personas ar invaliditāti, kas vienlaikus ir arī migranti, un kuri nodarbojas ar ubagošanu publiskās vietās un sabiedriskajā transportā;
- bērni, kuri pārvadā/pārdod narkotiskās vielas;

- personas, kurām ir fiziski trūkumi, kuri varētu būt radušies apzinātas sakropļošanas rezultātā;
- vienas nacionalitātes bērni, kuri pārvietojas lielās grupās dažu pieaugušo pavadībā;
- nepilngadīgie bez pavadības, kurus ir “atradis” kāds pieaugušais, kurš pieder pie tās pašas nacionalitātes vai etniskās grupas;
- ceļojot sabiedriskajā transportā, personas pārvietojas grupās, piemēram, staigā visa vilciena garumā ubagojot;
- bērni lielākās grupās, kuriem ir viens un tas pats likumiskais pārstāvis;
- personas, kuras tiek sodītas, ja atsakās vai nespēj pietiekami saubagot vai nozagt;
- personas, kuras ir spiestas dzīvot kopā ar noziedzīgo grupējumu;
- personas, kuras ceļo kopā ar noziedzīgo grupējumu uz galamērķa valsti;
- bērni kā noziedzīgā grupējuma locekļi dzīvo kopā ar pieaugušajiem, kuri nav to vecāki;
- personas ikdienā lielās grupās ceļo pa valsti, pārvarot ievērojamus attālumus.
- parādās jaunas noziedzīgiem grupējumiem raksturīgas noziedzīgu nodarījumu formas.
- ir pierādījumi par to, ka grupa potenciālo upuru noteiktā laika posmā ir ceļojusi caur vairākām valstīm;
- ir pierādījumi par to, ka potenciālie cilvēktirdzniecības upuri ir bijuši iesaistīti ubagošanā vai sīkos noziegumos citā valstī.

7. Mājkalpības pazīmes:

- persona dzīvo kopā ar darba devēja ģimeni;
- persona neēd pie viena galda ar darba devēja ģimeni;
- personai nav savas personīgās telpas;
- persona guļ tam nepiemērotās telpās, piemēram, virtuvē, vai arī dala tās ar citiem;

- darba devējs ir paziņojis par personas pazušanu, kaut gan viņa turpina dzīvot darba devēja mājās;
- persona nekad vai ļoti reti pamet mājas, lai uzturētu sociālos kontaktus;
- persona nekad nepamet māju bez darba devēja;
- persona pārtiek no ēdiena pārpalikumiem;
- persona ir pakļauta apvainojumiem, ļaunprātīgai izmantošanai, draudiem vai vardarbībai.

8. Fiktīvo laulību pazīmes:

- laulātie pirms laulībām nekad nav tikušies;
- laulātie neuztur kopdzīvi, tiem ir atsevišķas faktiskās adreses;
- laulības noslēgtas drīz pēc iepazīšanās vai šķiršanās;
- laulātajiem nav sadalīti pienākumi, kuri izriet no laulāto kopdzīves, laulātie dzīvo vienā dzīvesvietā, bet abiem ir sakārtots grafiks tā, ka ikdienā tie nesatiekas;
- laulātie sniedz pretrunīgu informāciju viens par otra personas datiem, adresi, darba vietu, tautību, pirmās satikšanās apstākļiem vai citu būtisku informāciju;
- laulātie pieder kardināli atšķirīgiem sabiedrības slāņiem un/vai ir ar ļoti atšķirīgu izglītības līmeni;
- laulātie ir centušies imitēt kopdzīvi;
- vienam no laulātajiem ir slikta finansiālā situācija (ātri nepieciešama nauda, nav darba, ir lieli parādi);
- laulātie nerunā abiem saprotamā valodā un/vai nav vienas rases pārstāvji;
- laulātajiem ir ļoti liela vecumu starpība;
- laulātie piekopt kardināli atšķirīgas reliģijas;
- par laulības noslēgšanu ir samaksāta naudas summa (izņemot pūra naudu, ja tādas ir laulāto kulturālās tradīcijas);
- kāds no laulātajiem vai abi iepriekš ir bijuši saistīti ar aizdomīgu laulību noslēgšanu;

- laulība ir noslēgta slepenībā no tuviniekiem;
- laulība noslēgta pēc tam, kad viens laulātais ir zaudējis tiesības uzturēties valstī vai drīz tās zaudēs;
- viens no laulātajiem nāk no valsts, kuras pilsoņi regulāri pārkāpj otras valsts imigrācijas nosacījumus.

Fiktīvas laulības var liecināt par iespējamu cilvēku tirdzniecību, ja persona tiek piespiesta tās noslēgt ar mērķi attiecīgo personu ekspluatēt, piemēram, seksa verdzībai, mājkalpībai, piespiedu noziedzībai (tajā skaitā rekrutējot citas sievietes fiktīvām laulībām), mantisko noziegumu izdarīšanai (piemēram, izmantojot personas datus kredītu ņemšanai) u.tml.

Pielikums Nr. 4 “Vizītes laikā noskaidrojamie jautājumi”

1. Pārapsdzīvotība un izmitināšana:

- a. vai dzīvojamās telpas ir piemērotas ilgstošai personas izmitināšanai;
- b. telpas platība;
- c. cik ilgs laiks personām ir jāpavada slēgtā telpā (24 stundu periodā);
- d. ventilācija un pieejamais svaiga gaisa daudzums;
- e. cik ilgi persona vidēji atrodas aizturēšanas/izmitināšanas vietā;
- f. vai telpas tiek regulāri tīrītas un vai ir pieejami tīrīšanas līdzekļi.

2. Apģērbs un gultasveļa:

- a. vai apģērbs ir piemērots klimatiskajiem apstākļiem;
- b. kāda ir personu pieeja apģērba mazgāšanas un žāvēšanas iekārtām;
- c. cik bieži veļa tiek mazgāta; vai ir kādas sūdzības par kopīgu veļas mazgāšanu; vai kāda daļa no drēbēm tiek mazgāta uz vietas;
- d. vai katram ir atsevišķa guļvieta un gultasveļa.

3. Personiskā higiēna:

- a. vai ir pastāvīga pieeja ūdenim, ar kuru nomazgāties;
- b. cik bieži reāli personām ir pieeja dušai/pirtij;
- c. kā paši raksturo situāciju;
- d. kādi higiēnas priekšmeti un cik bieži tiek izsniegti;
- e. vai tiek ņemtas vērā kultūras un reliģiskās vajadzības.

4. Ēdināšana:

- a. kādi ir standarti attiecībā uz ēdināšanu – daudzums, kvalitāte un ēdienu dažādība;

- b. vai tiek ņemtas vērā reliģiskās īpatnības;
- c. kad ir ēdienreizes (laiki); vai starplaiks starp ēdienreizēm ir atbilstošs;
- d. vai ir pieejams ēdiens un ūdens ārpus ēdienreizēm;
- e. vai ir veikals, un ar kādiem nosacījumiem tajā var iepirkties;
- f. kādi ir sanitārie apstākļi aizturēšanas/izmitināšanas vietas ēdnīcā/virtuvē; vai tā tiek regulāri pārbaudīta, vadoties pēc veselības un drošības prasībām.

5. Medicīniskā palīdzība:

- 1) pieeja medicīniskajai palīdzībai:
  - a) kādi pārsvarā ir medicīnas bloka apstākļi;
  - b) kur un kādos apstākļos notiek konsultācijas ar ārstniecības personu;
  - c) cik viegli personas var piekļūt ārstniecības personai - pēc pašu lūguma: kāda ir kārtība;
  - d) vai visu diennakti ir pieejams kāds no ārstniecības personām;
- 2) personu ar garīga rakstura traucējumiem un personu ar kustības un attīstības traucējumiem aprūpe:
  - a) vai tiek veikta pārbaude par personu garīgo veselību;
  - b) vai ir personas, kurām ir konstatētas garīga rakstura saslimšanas;
  - c) ja tiek konstatēta saslimšana, kas notiek ar šo personu? Kas tiek darīts;
  - d) kādu veselības aprūpi saņem personas ar garīga rakstura traucējumiem.;
- 3) ārstniecības personas:
  - a) kādi ārstniecības personas ir pieejamas (ārstu, māsiņu, un citu speciālistu skaits);
  - b) vai ir atbilstoša kvalifikācija;
  - c) vai viņu darba stundas ir atbilstošas aizturēšanas/izmitināšanas vietas vajadzībām.

6. Brīvā laika aktivitātes:

- a. kādas sporta aktivitātes ir pieejamas, cik bieži un ilgi;
- b. kādas citas aktivitātes ir pieejamas, tajā skaitā arī kultūras pasākumi;
- c. ja pasākumu dažādība un atvēlētais laiks ir ierobežots, tad - pamatojoties uz ko un kādi ir iemesli;

- d. vai ir atvēlētas telpas, kur nodarboties ar saviem hobijiem; kādi pasākumi ir iespējami;
- e. vai pasākumi ir pieejami visiem;
- f. vai ir nepieciešamie apstākļi personas reliģisko rituālu praktizēšanai.

7. Kontakti ar ģimeni un draugiem:

- 1) apmeklējumi:
  - a) vai ir iespēja aizturēšanas/izmitināšanas vietu apmeklēt radniekiem un draugiem no ārpasaules; cik ilgi parasti notiek tikšanās,
  - b) vai ir kādi apmeklējumu ierobežojumi; ja ir, tad – uz ko pamatojoties šādi ierobežojumi tiek piemēroti,
  - c) vai ir kādi īpaši noteikumi attiecībā uz bērniem, kas atnākuši uz vizīti;
- 2) korespondence:
  - a) kādi ir nosacījumi sūtījumu/vēstuļu saņemšanai,
  - b) cik bieži tos drīkst saņemt;
- 3) telefons:
  - a) vai ir iespēja zvanīt,
  - b) cik bieži, kāda ir apmaksas sistēma;
- 4) vai pieeja apmeklējumiem, korespondencei un telefonam ir nodrošināta taisnīgā, caurskatāmā un nediskriminējošā veidā.

8. Kontakti ar ārpasauli:

- 1) pieeja advokātam:
  - a) vai ir iespēja brīvi un bez ierobežojumiem kontaktēties ar savu aizstāvi,
  - b) kādos apstākļos notiek tikšanās ar aizstāvi,
  - c) cik bieži šādas vizītes notiek (cik ļautu),
  - d) vai ir iespēja kontaktēties ar savu vēstniecību vai konsulātu;

- 2) pieeja informācijai no ārpuses - kāda ir pieeja avīzēm un televīzijai, internetam.

Personām paredzētās telpas

1. Apgaismojums un ventilācija:

- a. vai ventilācija ir pietiekama (ņemot vērā ievietoto personu skaitu);
- b. vai temperatūra kamerās ir atbilstoša prasībām;
- c. kāds ir loga izmērs; vai to var attaisīt;
- d. vai persona var ieslēgt un izslēgt gaismu, ventilāciju un siltumu pēc pašas vēlēšanās;
- e. kā tiek nodrošināta apkure un vai šī sistēma ir droša;
- f. vai apgaismojums ir pietiekams, lai lasītu.

2. Sanitārās iekārtas:

- a. vai ir brīvi pieejamas tualetes;
- b. kādi tualetēs ir sanitārie apstākļi, vai tur tiek nodrošināti tīrīšanas līdzekļi.

3. Personiskā higiēna:

- a. vai ir pastāvīga pieeja ūdenim, ar kuru nomazgāties;
- b. cik bieži reāli personām ir pieeja dušai;
- c. kāds ir to stāvoklis (jāveic apskate);
- d. kādi higiēnas priekšmeti un cik bieži tiek izsniegti;
- e. vai tiek ņemtas vērā kultūras un reliģiskās vajadzības.

Procesuālās garantijas

1. Advokāta pieejamība.
2. Mediķa pieejamība.
3. Tulka pieejamība.
4. Lēmuma apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas iespēja.

Darbinieku izturēšanās

1. Attiecības ar administrāciju un citām personām.
2. Sūdzību iesniegšanas sistēma.

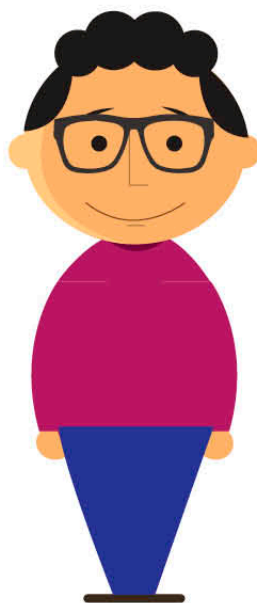
Pielikums Nr. 5 “ Izraidāmā ārzemnieka aptaujas jautājumi”

1. Vai persona ir saņēmusi informāciju par plānotās izraidīšanas laiku un vietu?
2. Vai persona saprot, uz kuru valsti tiks izraidīta un kādas ir izraidīšanas tiesiskās sekas?
3. Vai persona ir saņēmusi lēmumu par piespiedu izraidīšanu?
4. Vai persona ir pārsūdzējusi lēmumu?
5. Vai persona ir lūgusi juridisko palīdzību?
6. Vai persona ir tikusi informēta par iespēju pieteikties brīvprātīgās atgriešanas programmai?
7. Vai persona aizturēšanas laikā ir vēlējusies sazināties ar ģimenes locekļiem?
8. Vai personai ir tikusi nodrošināta iespēja sazināties ar trešajām personām?
9. Vai personas radiem/draugiem ir ļauts to apmeklēt aizturēšanas vietā?
10. Vai persona izceļos kopā ar ģimenes locekļiem?
11. Vai persona aizturēšanas procesā vai vietā ir tikusi nodalīta no citiem ģimenes locekļiem?
12. Vai vīriešus, sievietes, ģimenes ar bērniem, nepilngadīgos bez pavadības izmitina šķirti?
13. Vai persona uzskata, ka tās dzīvība, nonākot galamērķī, varētu tikt apdraudēta?
14. Vai persona uzskata, ka varētu tikt spīdzināta pēc atgriešanās galamērķī?
15. Vai pastāv kādi ģimenes, veselības, vai citi humāni apstākļi, kuru dēļ izraidīšana būtu jāatliek?
16. Kur persona ir tikusi ievietota pēc aizturēšanas?
17. Vai personas galamērķis bija Latvija vai cita valsts, un ko persona plānoja galamērķa valstī darīt?

18. Ja persona galamērķa valstī plānoja strādāt, vai persona zināja, kur strādās, ko darīs un cik viņai maksās par padarīto darbu?
19. Vai aizturēšanas brīdī Latvijā personas rīcībā bija personu apliecinošs dokuments, naudas līdzekļi iztikai, saziņas līdzeklis (telefons)?
20. Vai persona ir palikusi parādā trešajām personām, kas organizēja ceļojumu un robežas šķērsošanu?
21. Vai persona ir iepazīstināta ar izmitināšanas vietas iekšējās kārtības noteikumiem?
22. Vai personu apmierina uzturēšanās apstākļi aizturēšanas vietā?
23. Vai pret personu aizturēšanas vietā ir pielietota fiziska vai morāla vardarbība?
24. Vai personai ir bijuši konflikti ar citiem aizturēšanas vietas iemītniekiem?
25. Vai persona aizturēšanas laikā ir ievietota izolatorā?
26. Vai persona piekrīt atbildēt uz jautājumiem par veselības stāvokli?
27. Vai personai pēc ievietošanas aizturēšanas vietā ir tikusi veikta medicīniskā apskate, tostarp - vai personu ir apsekojis ārsts/speciālists?
28. Vai medicīniskās palīdzības sniegšanas vietā ir nodrošināts pietiekams privātums?
29. Vai personai ir veselības problēmas?
30. Vai personai pēc viņas lūguma ir bijusi nodrošināta piekļuve ārstniecības personai?
31. Vai persona ir saņēmusi pienācīgus veselības aprūpes pakalpojumus (ārsta apskate, nodrošināti medikamenti u.tml.)?
32. Vai ārstniecības persona ir pārbaudījusi veselības stāvokli pirms izraidīšanas?
33. Vai personai ir pieeja aktīvai brīvā laika pavadīšanai?
34. Vai personai pēc tās lūguma ir nodrošinātas citas īpašas vajadzības?
35. Vai ar personu ir konsultējušies par nepieciešamo palīdzību ceļojuma laikā?

36. Vai izraidāmais nepilngadīgais vēlas atgriezties mājās un ir sazinājies ar saviem vecākiem (aizbildņiem), lai informētu par atgriešanās laiku?
37. Vai Valsts robežsardzes darbinieki, personas pārstāvis ir pārrunājuši ar personu jautājumu par nepieciešamo palīdzību atgriežoties izcelsmes valstī?

Pielikums Nr. 6 “ Aizturēšanas vietas apsekošanas jautājumi”

Personas atrašanās aizturēšanas vietā

1. Vai personas aizturēšanas vietā atrodas ilgstoši (vairāk par nedēļu)?
2. Vai vīriešus, sievietes, ģimenes ar bērniem, nepilngadīgos bez pavadības izmitina atsevišķi?
3. Vai personu pirms ievietošanas aizturēšanas vietā iepazīstina ar tās tiesībām un pienākumiem iestādē?
4. Vai telpās ir izvietota informācija par personas tiesībām un pienākumiem aizturēšanas vietā?

Apstākļi aizturēšanas vietā

5. Vai ir ierīkotas telpas personu izolēšanai?
6. Vai un kādos gadījumos personas izolē?
7. Vai telpas ir piemērotas ilgstošai personu izmitināšanai?
8. Vai telpas platība ir atbilstoša tajā ievietojamo personu skaitam (pārapdzīvotība)?
9. Vai telpā ir atverams logs?
10. Vai telpā ir pietiekams mākslīgais apgaismojums?
11. Vai telpā ir pietiekama mākslīgā ventilācija?
12. Vai telpā ir nodalīts sanitārais mezgls, kas efektīvi nodrošina ievietotās personas privātumu?
13. Vai telpā ir nepieciešamais sadzīves inventārs (galds, gulta, krēsli, skapis)?
14. Vai telpā ir ūdens padeve?
15. Vai telpā ir videonovērošana?
16. Vai telpā ir darbinieku izsaukšanas (trauksmes) poga?

Higiēna un apgērbis

17. Vai telpās veic regulāru uzkopšanu un kas to veic?
18. Vai ēdnīcā un virtuvē veic regulāru uzkopšanu?

19. Vai un kad personai izsniedz higiēnas līdzekļus?
20. Vai persona var apmeklēt dušu/pirti?
21. Vai personām izsniedz un maina gultasveļu?
22. Vai personām ir pieeja veļas mazgāšanas un žāvēšanas iekārtām?
23. Vai iestāde personai nodrošina klimatiskajiem apstākļiem atbilstošu apģērbu?

Uzturs

24. Vai ir noteiktas prasības ēdināšanai (ēdienreižu skaits, ēdiena daudzums, kvalitāte, dažādība u.c.)?
25. Vai personai nodrošina pārtiku atbilstoši viņas reliģiskajai piederībai vai citai pārliecībai (piemēram, veģetārisms)?
26. Vai personai ir pieejams dzeramais ūdens starp ēdienreizēm?

Brīvā laika pavadīšana

27. Vai ir ierīkots pastaigu laukums?
28. Vai ir ierīkots sporta laukums (zāle), atpūtas telpa u.c.?
29. Vai organizē kultūras pasākumus?
30. Vai personām ir iespējas nodarboties ar saviem vaļaspriekiem (hobijiem)?
31. Vai ievēro (nodrošina) personas kultūras un reliģiskās vajadzības?

Saziņa ar citām personām

32. Vai ir tikšanās telpas?
33. Vai ir telpas procesuālajām darbībām (pratināšanai, tikšanās ar aizstāvi)?
34. Vai persona var sūtīt un saņemt vēstules bez ierobežojuma?
35. Vai personai ir pieejams tālrunis?
36. Vai aizturēšanas vietā kontrolē saraksti un saziņu pa telefonu?
37. Vai sarakste un sazināšanās pa telefonu ir nodrošināta par iestādes līdzekļiem?
38. Vai persona var bez ierobežojumiem sazināties ar aizstāvi?

39. Vai ir nodrošināta konfidencialitāte, kontaktējoties ar aizstāvi?
40. Vai persona var bez ierobežojumiem sazināties ar NVO, starptautiskajām organizācijām?
41. Vai personai ir iespēja sazināties ar savas valsts vēstniecību (konsulātu)?

Tiesības iegūt informāciju

42. Vai personai ir iespēja lietot datoru, TV, radio u.tml.?
43. Vai minētās iekārtas un to darbību nodrošina iestāde?
44. Vai personai ir pieeja normatīvajiem aktiem, tai skaitā svešvalodā?

Mazaizsargāto personu grupas

45. Vai aizturēšanas vieta ir pielāgota personām ar īpašām vajadzībām?
46. Vai ģimenēm, tostarp personām, kas nav laulātas, aizturēšanas vietā ir iespēja dzīvot kopā?
47. Vai aizturēšanas vietā ģimeni ar bērniem izmitina kopā?
48. Vai aizturēšanas vietā izmitina nepilngadīgos bez pavadības?
49. Vai aizturēšanas vietā bērniem nodrošina viņu vecumam atbilstošas brīvā laika pavadīšanas iespējas (rotaļāšanās, atpūta utt.)?
50. Vai aizturēšanas vietā ir nodrošināta pieeja izglītībai?

Medicīniskā aprūpe

51. Vai pirms ievietošanas aizturēšanas vietā veic personas veselības stāvokļa pārbaudi?
52. Vai personai ir pieejama medicīniskā palīdzība?
53. Vai ārstniecības personāls iestādē atrodas pastāvīgi?
54. Vai piekļuve ārstniecības personai ir nodrošināta pēc viņas lūguma?
55. Vai ir nodrošināta medicīniskā palīdzība personām ar garīga rakstura traucējumiem?
56. Vai personas ar garīga rakstura traucējumiem pārbauda ārsts - speciālists?
57. Vai ārstniecības persona pārbauda personas veselības stāvokli pirms tās izraidīšanas?

Personāls

58. Vai darbinieki pārvalda vairākas valodas?

59. Vai personai ir iespēja pieaicināt tulku?

Dažādi

60. Vai iespējams veikt pasūtījumus no veikala par personiskajiem līdzekļiem?

61. Vai ir atļauti pienesumi?

62. Personu attiecības ar personālu. Konflikta izmeklēšanas mehānismi.

63. Personu savstarpējās attiecības. Konflikta izmeklēšanas mehānismi.

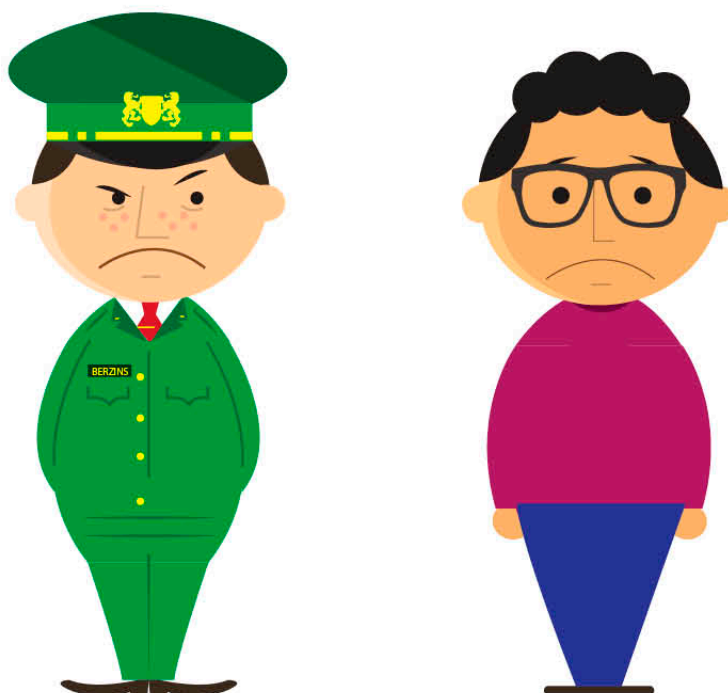
64. Lūgumu, sūdzību izskatīšana.

Pielikums Nr. 7 "Noskaidrojamie jautājumi faktiskās izraidīšanas novērošanas laikā"

1. Informācija par izraidīšanas laiku, galamērķi, transportlīdzekli (lidmašīna, autobuss, vilciens, kuģis u.c.).
2. Detalizēta informācija par izraidīšanas maršrutu no izmitināšanas vietas līdz izraidīšanas maršruta tranzīta valsts robežšķērsošanas vietai/ galamērķa valsts robežšķērsošanas vietai/ personas dzīvesvietai vai specializētai iestādei galamērķa valstī.
3. Dati par izraidāmo ārzemnieku (vārds, uzvārds, dzimšanas datums, dzimums, pilsonības valsts, piederība kādai no mazāk aizsargāto personu grupām).
4. Izraidāmā ārzemnieka gatavība ceļošanai:
  - a) vai izraidāmajam ārzemniekam ir izsniegta ēdināšanai un transporta izdevumiem paredzētā nauda;
  - b) vai izraidāmajam ārzemniekam ir atļauts ņemt līdzi personiskās mantas;
  - c) vai ir ārstniecības personas atzinums, ka izraidāmā ārzemnieka veselības stāvoklis ļauj ceļot.
5. Informācija par konvoju (konvoja vecākā un dalībnieku vārdi, uzvārdi, dzimums un skaits).
6. Informācija par citām pavadošajām personām (tulku, ārstniecības personu, nepilngadīgā aizbildni u.c.)
7. Spēka un speciālo līdzekļu izmantošana izraidīšanas laikā (iemesls, apstākļi, speciālo līdzekļu veids un izmantošanas ilgums, vai izraidāmais ārzemnieks ir iepriekš brīdināts par speciālo līdzekļu pielietošanu).
8. Vai izraidāmais ārzemnieks izraidīšanas laikā ir ievietots aizturēšanas telpās (laiks, ilgums, apstākļi, uzraudzība).
9. Vai izraidīšanas laikā izraidāmajam ārzemniekam ir atļauts iegādāties ēdienus/dzērienus?
10. Vai izraidīšanas laikā izraidāmajam ārzemniekam ir atļauts sevi nodarbināt, piemēram, lasīt, lietot datoru, telefonu u.c.?
11. Vai izraidīšanas laikā izraidāmajam ārzemniekam ir atļauts apmeklēt tualeti, un šajā laikā ir nodrošināts privātums?

12. Vai izraidāmais ārzemnieks izraidīšanas laikā atrodas pastāvīgā uzraudzībā un kādā veidā tā tiek nodrošināta?
13. Izraidāmā ārzemnieka veselības stāvoklis izraidīšanas laikā.
14. Izraidāmā ārzemnieka un konvoja iekāpšanas kārtība transportlīdzeklī (kā pirmajiem vai pēdējiem, vai ir saskaņots ar atbildīgo personu – lidmašīnas kapteini, kuģa kapteini u.c.).
15. Konvoja komunikācija ar izraidāmo ārzemnieku izraidīšanas laikā, tai skaitā – īpašo vajadzību nodrošināšana.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. ANO Bērnu tiesību konvencija.
Resurss pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/270592-bernu-tiesibu-konvencija>
2. Bērnu tiesību aizsardzības likums.
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=49096>
3. Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) standarti. CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013.
4. Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas standarti. Rīga, 2006.
5. Eiropas Parlamenta un Padomes 2008.gada 16.decembra Direktīva 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse.
Pieejams: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>
7. Imigrācijas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68522>
8. Izglītības likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50759>
9. Ministru kabineta 2011.gada 21.jūnija noteikumi Nr.454 „Noteikumi par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu, izceļošanas dokumentu un tā izsniegšanu”
Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/232351-noteikumi-par-arzemnieka-piespiedu-izraidisanu-izcelosanas-dokumentu-un-ta-izsniegšanu>
10. Ministru kabineta 2011.gada 18.janvāra noteikumi Nr.55. „Noteikumi par speciālo līdzekļu veidiem un kārtību, kādā tos lieto policijas darbinieki un robežsargi”. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/224905-noteikumi-par-specialo-lidzeklu-veidiem-un-kartibu-kada-tos-lieto-policijas-darbinieki-un-robez-sargi>
11. Patvēruma likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=194029>
12. UN Committee on the rights of the child. Concluding observations: Republic of Latvia CRC/C/LVA/CO/2.

13. UN Committee on the rights of the child. General comments No.6 (2005) Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin. CRC/GC/2005/6.
14. UN Committee on the rights of the child. General comments No.14 (2013) On the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. CRC/C/GC/14.
15. UN GA Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Juan E. Méndez, A/HRC/28/685 (5 March 2015).
16. UNHCR The UN Refugee Agency izstrādātās „Aizturēšanas vadlīnijas”, 2012.
17. Apvienoto Nāciju Organizācijas Narkotiku un noziedzības novēršanas birojs. Cilvēku tirdzniecības indikatori. www.unodc.org.
18. “Krimināllikums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>;
19. Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokolu par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/87670-par-apvienoto-naciju-organizacijas-konvencijas-pret-transnacionalo-organizeto-noziedzibu-protokolu-par-cilveku-tirdzniecibas>
20. Likums “Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/152712-par-cilveku-tirdzniecibas-upura-uzturesanos-latvijas-republika>”
21. UN Committee on the Rights of the Child. Concluding observations on the third to fifth periodic reports of Latvia. CRC/C/LVA/CO/3-5

Starptautiskās, reģionālās un nacionālās organizācijas un institūcijas

(kas saistītas ar piespiedu kārtā izraidāmo personu uzraudzības mehānisma īstenošanu)

Amnesty International (www.amnesty.org)

ANO Augstais komisārs cilvēktiesību jautājumos (www.unhcr.org)

Association for the Prevention of Torture (www.apr.ch)

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (www.echr.coe.int)

Eiropas Padome (www.coe.int)

Eiropas Parlaments (www.europarl.europa.eu)

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komiteja (www.cpt.coe.int)

Human Rights Watch (www.hrw.org)

International Commission of Jurists (www.icj.org)

International Rehabilitation Council for Torture Victims (www.irct.org)

Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs (www.humanrights.org.lv)

Penal Reform International (www.penalreform.org)

Satversmes tiesa (www.satv.tiesa.gov.lv)

Starptautiskā Helsinku Cilvēktiesību Federācija (www.ihf-hr.org)

Starptautiskais Sarkanais Krusts (www.icrc.org)

Tiesībsarga birojs (www.tiesibsargs.lv)

Tieslietu ministrija (www.tm.gov.lv)

World Organisation against Torture (www.omct.org)

Vizītes norise

- 1 Sākotnējā saruna ar aizturēšanas/izmitināšanas vietas vadītāju vai citu atbildīgo amatpersonu

1 Izskaidrot kā, kāpēc un cik ilgi notiks monitorings	2 Ievērot iekšējās kārtības un drošības noteikumus	3 Pieprasīt informāciju un lūgt amatpersonas viedokli saistībā ar monitoringa mērķi
--	---	--

- 2 Pārrunas ar aizturēšanas/izmitināšanas vietās esošām personām

1 Sasveicināties un izskaidrot monitoringa mērķi	2 Uzdot sākumā vispārējus, tad - detalizētākus jautājumus	3 Noskaidrot, vai ir vēl kas pārrunājams un atvadīties
---	--	---

- 3 Vizītes noslēgums

Pārrunāt ar monitoringa komandas biedriem iegūto informāciju

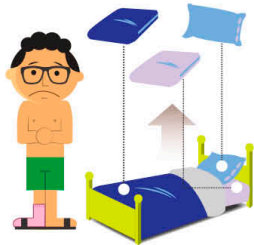
*Sīkāka informācija Vadlīniju 2. pielikumā

Vizītes laikā noskaidrojamie jautājumi

1. Pārapsdzīvotība un izmitināšana

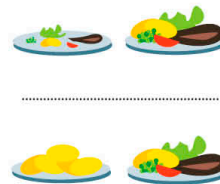
2. Apģērbs un gultasveļa

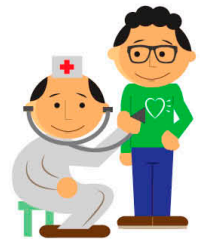
3. Personiskā higiēna

4. Ēdināšana

5. Medicīniskā palīdzība

6. Brīvā laika aktivitātes

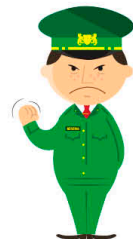
7. Kontakti ar ģimeni un draugiem

8. Kontakti ar ārpasauli

9. Darbinieku izturēšanās

* Sīkāka informācija Vadlīniju 4. pielikumā